

Bibulu WayGanboli

Jamanakuntigi ka kuma

Bibulu Way Publishing ye Bibulu cidenya baara ye min te kɔkɔ nini. A ka baara fɔlɔ ye ka site webw ani gafew lo sɔkɔ minw be sɔkɔ enterɛneti kan .

Duniya kuru bɛɛ ka Bibulu lɔnniya baarakeyɔkɔ. IBKI ka laɲnita ye ka Bibulu kalanw kɛ mɔkɔ o mɔkɔ b'a fɛ .
ka Ala n'a sago lɔn ka ɲɛ. Kalandenw TI waajibiya ka taga Institut la walisa ka seere sɔkɔ wala .

dipɔmu sɔkɔ. O kalanw be se ka kalan enterɛneti kan wala kalansow kɔkɔ, Zoom sababu fɛ, k'u ta enterɛneti kan, k'u ci e-mail fɛ, .
minw sebera, wala mɔkɔ dɔw, jenkuluw wala legiliziw be baara kɛ n'u ye u ka kibaro diiman waajuli baara la. IBKI tɛ baarakeyɔkɔ ye min daganin lo.

An b'i ladi ko i k'i ka Bibulu segeɛgeɛ walisa k'a lɔn ni min fɔra kalansen nunu kɔkɔ wala min fɔra kalansen dɔ kɔkɔ, o ye tiɲɛn ye .
bɔkɔkɔ wɛrɛ la. "Lakalita" minw be sɔkɔ Bibulu lɔnniya baarada (IBKI) ka kalanw na, olu ye .

seberikelaw wala seberikelaw ka miiriyaw. Tuma caaman na, miiriya dɔw be don kalanw lamentaw, videwow ani sebew kɔkɔ, ani .
i n'a fɔ Bibulu ɲɛfɔliw; ani, waajulikelaw, minisiriw, pasteriw, sarakalasebagaw ani lakɔlikaramɔkɔw ka kalanw na.

I ka ɲi k'o mɔkɔw ka kumaw, u ka miiriyaw ani u ka kalanw bɛɛ segeɛgeɛ tuma bɛɛ sabu i ka ɲi k'u nini,
Ala sago lɔn, k'a kɛ.

Walisa k'a file ni kalan sifa o sifa ye tiɲɛn ye, Bibulu bayelemani sifa caaman kalan ani Bibulu daɲɛgafew ni daɲɛgafew laɲɛ ka .
kumadenw wala kumaseɲ minw lɔnnin tɛ, u sɔkɔ lɔn. I janto daɲɛgafew ka ɲɛfɔli sifa bɛɛ la, i n'a fɔ daɲɛgafew be .
kumadenw ni kumaseɲw sɔkɔ k'a ta kaan fɔlɔ la ka taga se bi ma.

Kumadenw ni kumaseɲw sɔkɔ be yeɛma wagati ni wagati ma. Ani fana, Gerekikan kumaden caaman be se ka bayelema ka kɛ kumaden kelen ye, .
min be se ka sɔkɔ fɔlɔ yeɛma.

An k'a to Ala k'i ɲɛmine a ka Kuma senuman Bibulu kalanni na.

IBKI be sira di k'u ka kalanw bɛɛ ta ani k'u bɔ jagokow kama minw tɛ jagokow ye. Mɛn

mɔkɔw be se k'u tilan n'u ye gwansan nka u tɛ gafew wala kalanw feere, k'u yeɛma wala k'u sara.

Randolfu Dunn, ɲɛmɔkɔ

Aw ka ɲɔkɔnye kɛ n'an ye:kunnafoni.IBKI.anglekan@gmail.com

Site web:IBKI-Anglekan.html

Ka Bibulu lajen ani k'a bayelema

Randɔlfu Dun

Damine

Ala y'a yere yira adamadenw na mɔɔw sababu la, Nii Senuman ka baara y'u lasun ka baara ke ni seberikela bi naani jɔɔɔ ye saan kemekulu caaman kɔɔ. A damine na, a tun be kuma jemɔɔw ni denbaya kuntigiw fe i n'a fɔ Adama, Enɔki, Nuhun, Zɔbu, Ibrayima, Isiyaka, Yakuba ani Musa ka koo la. Kɔfe, a kumana jama fe kiraw fe i n'a fɔ Samuyeli, Ezayi, Yeremi ani Daniyeli, ani kira dɔw fe minw tɔɔ ma fɔ kosɔbe.

Webster be bibulu dapɛ kɔɔw di i n'a fɔ .

a) kerecɛnw ka sebenin senumanw minw be sɔɔ Layidu Kɔɔ ni Layidu Kura kɔɔ .

b) diinan werɛw ka sebenin senumanw (i n'a fɔ yahutuya). (www.meriyamu-websiteri.com)

"Sebenin senumanw" minw be gafe kelen kɔɔ, olu ye .

a) Yahutuw ka sebeninw minw nesinna u ka jenɔɔɔɔɔɔ ma ni Jehova Ala ye - Layiri kɔɔ.

b) cidenw ka sebeninw wala minw tun be jɔɔɔ fe kosɔbe n'u ye, minw nesinna Ala Dence ka cikan ma, a ye min fɔ ani a ye min ke k'a to dugukolo kan - Layidu kura.

Bibulu ye gafe caaman lajennin ye minw sebera saan 1500 jɔɔɔ kɔɔ. Nin kitabuw lajennin tilanin lo jɔɔ fila la, o ye Layiri kɔɔ ni Layiri kura ye.

saan 400 KRISTA TILE jɛ, u y'a damine ka Layidu Kɔɔ bayelema aramekan na. O bayelemani be weele ko Aramekan Targums. O bayelemani ye Yahutuw ka jama demɛ, minw y'a damine ka aramekan fɔ kabini u tun be jɔɔɔ la Babilɔni, u ye Layidu Kɔɔ faamu u ka teli ka min fɔ. Saan kemekulu fɔɔ la, Yezu ka wagati la, Palesitini jamana na, mɔɔɔ caaman bele tun be Aramekan fɔ ka temɛ tɔɔw beɛ kan. Neyirali fe, Maranatha: "An Matigi nana," 1 Korantikaw 16:22 ye Aramikan kumaden dɔ misaliya ye min be fɔ Layidu Kura kɔɔ.⁴

Saan kemekulu sabanan wagati la, saan 250 jɔɔɔ KRISTA TILE jɛ, Yahutuw ka lɔnnikelaw minw tun be Alekisandiri, Ezipiti jamana na, olu ye Layidu Kɔɔ bayelema Gerekikan na. O bayelemani tɔɔ lara ko Septante wala 'Biwolonfila' sabu ka keɔɔ ni laada (legend) ye, lɔnnikela 70 (walima 72) ye tile 70 (walima 72) ke ka [a] bɔ. Layidu kura sebebaw tun be to ka baara ke ni Septante ye n'u tun be Layidu Kɔɔ ka kumaw fɔɔ. LXX tun ye Layidu Kɔɔ bayelemani ye, Egilizi fɔɔ tun be baara ke ni min ye.⁵

San 100 KRISTA TILE jɛ, o sebeninw tun be sɔɔ heburukan ni aramekan na, o tun ye kitabu bi saba ni kɔɔɔɔɔ ye, Isirayelidenw tun b'u weele ko «Sariya ni kiraw ka kitabuw» walama «Sariya ni kiraw ka kitabuw ani Zaburuw». Yezu ni ciden ka wagati la, u tun be weele fana ko "Sebeninw". An b'u weele ko Layiri Kɔɔ. "Yusufu, Yahutu tarikikela min te kerecɛn ye, ale y'a fɔ ko, kabini Aritaserisesi sara (saan 424 KRISTA TILE jɛ), 'mɔɔɔ si tun ma ja gwɛɛya, fɔɔ ka na se bi ma, ka feɛn dɔ fara u kan, ka feɛn dɔ bɔ u la, walima ka yeleman don u la.' O b'a yira ka gwɛ ko Yahutuw ka sariya tun siginin lo Esidirasi ni Nehemiya ka wagati la."⁶

Layidu Kɔɔ bolola sebeninw be yen sisan [minw be yen] ani u sebera heburukan ni aramekan na [kan . minw sɔɔɔ Babilɔni jɔɔɔ wagati la (rd)] olu ye:

kele. Sesiteri Biti ka papiriw saan 100- 400 KRISTA TILE ko

b. Kodeksi Vatikan ani Kodeksi Sinayi saan 350 K.T.L [Kodeksi ye latɛn kumaden ye min kɔɔ ko kode (rd)].

c. Masoretuw ka Bibulu (MT) ye Yahutuw ka Bibulu sebenin ye heburukan na .

(Tanak). A te Yahutuw ka sariyaw gafew dɔɔɔ lo jɛfɔ, nka a be 1914 ka letɛɛ tigitigiw fana jɛfɔ.

bibulu gafew yahutuw ka diine kɔɔ, ani u ka kanw fɔcogo n'u ka fɔcogo min be se ka kalan jama jɛfe ani k'u yere kalan. MT, n'a sɔɔ saan kemekulu wolonfilanan ni tannan ce, mɔɔɔw be baara ke n'o ye fana .

i n'a fɔ Layidu Kɔɔɔ bayelemaniɔw basiginin lo Porotestanw ka Bibuluw kɔɔɔ, ani saan tan temeninw na, Katolikiw ka Bibuluw fana bayelemani .6a

Layidu kɔɔɔ (Yahutuɔw / Heburukan seɓeninw)

Tanaki-Yahutuɔw ka Bibulu kɔɔɔ. O ye [Tawurata, kiraw (*Nevilimu*) ani seɓeninw ( ). *Ketuvikaw*].¹

Tawurata

Tawurata ye heburukan daɓe ye min kɔɔɔ ye kalan walima kalan ye. Mɔɔɔw y'a bonya i n'a fɔ Ala ka kuma min bɔra hakili senu barika la. A fɔra laada ra ko ale lo y'a yira Musa la. Tuma dɔw la, u be Tawurata weele ko sariya (seɓenin) wala Tawurata seɓenin. Tawurata ye Tanakh kɔɔɔ fɔɔ ye, o min ye heburukan Bibulu ye, ani gafe duuru lo b'a kɔɔɔ. O kama, a be weele fana ko Pantateki, Chumash, wala "Musa ka kitabu duuru."

2

Talimudi

Talmud (min be weele fana ko Shas) ye rabeniɔw ka barow seɓenin ye.

[Yala Yahutuɔw tun be Yezu jalaki ko a ye "Laada" minw tiɓe, o be se ka ke o lo ye wa? (rd)] U ka barow ɓesinna .

- a) Yahutuɔw ka sariya .
- b) jogo ɓumanw
- c) landakow
- d) tariki

Talmud be ni kɔɔɔ fila ye:

a) Mishnah (saan 200 kɔɔɔ K.T.L.), o min ye Yahutuɔw ka sariyaw seɓenin ye minw be sɔɔɔ mɔɔɔw daa la.

b) Gemara (saan 500 kɔɔɔ K.T.L.), min be baro ke Mishnah kan ani a be taga n'a ye .

Tuma caaman na, Tannaitiki seɓeninw be kuma barokun werew kan ani u be Tanakh koo ɓefɔ ka gwe.

Tuma caaman na, u be Talmud ni Gemara lo fɔ kɔɔɔ ye. Gemara lo basiginin lo rabenw ka sariyaw be kan ani u be kuma caaman fɔ rabenw ka gafe werew kɔɔɔ. Laada la, Talmud be weele fana ko Shas – o ye 1990 ka kuma surun ye. *sigasi sedarimu*, Mishna ka "cikan wɔɔɔɔ."³

Layidu kura

"Layidu kura dafara, walima a dafara kosɔɔɔ, saan 100 kɔɔɔ na. Seɓeninw fanba tun be yen saan mugan ka taga se saan binaani ma ka kɔɔɔ nin ɓe."

F. F. Bruce ka fɔ la, kabini saan 367 Krista tile la, gafe mugan ni wolonfila lɔnna k'u sɔnna kɔɔɔɔfela Egilizi ɓemɔɔɔw caaman fe k'u ye tiɓen ye. Dɔɔɔni o kɔ, tubabu legilizi ɓemɔɔɔw sɔnna u ma. "A ma ke fɔɔ saan 508 la, Piyeri 2, Zan 2 ani Yuhana 3, Zuda ani Yirali kitabuɔw donna Sirikan Bibulu dɔ kɔɔɔ ka fara gafe mugan ni fila tɔw kan." Seɓenin fɔɔɔ si te yen bi. Nka, saan kemekulu fɔɔɔ ni saan kemekulu filanan damine na, kerecenw ka bololasebenw (MSS), kɔɔɔ dɔɔɔ, seɓeninw ani kuma minw fɔra seɓeninw na, u waa caaman be sɔɔɔ bayelemaɓagaw bolo. N'a kɔɔɔ an be se k'a fɔ ko o seɓeninw si ma seɓe ni fili dɔw te yen wala ni seɓerikelaw ma seɓeri ke u kan.

"Kerecenw ka gafew labenni na, minw ka kan ka lo Layidu Kɔɔɔ ka gafew kerefe, o min tun ye an Matigi n'a ka cidenw ka Bibulu ye, a be komi u kera saan kemɔ damine na, tuma min na dalilu dɔw be yen minw b'a yira ko kerecenw ka seɓen fila jensenna Egilizi kɔɔɔ.

"*Okarpusi Polinum*, walama Pol ka sebeninw lajennin, u lajenna wagati kelen na ɔɔɔɔ fɛ ni Kibaru Duman naani lajennin ye. I ko Kibaru Dumanw lajennin tun be yira cogo min na Gɛkikan kumaden fɛ. *Evanjeliyon*, o kama, u tun be Pauline ka lajenba ɔɔɔɔ fɛ ni kumaden kelen ye. *Ciradenw*, letɛɛ kelen kelen bɛɛ tun be danfara kɛ i n'a fɛ 'Ɔɔɔɔmukaw ma', 'Kɔɔɔɔntekaw ma fɔɔɔɔ ani o ɔɔɔɔɔɔɔɔ wɛɛɛɛ. A ma mɛɛɛɛ, Eburuw ka letɛɛ min ɔɔɔɔ ma fɛ, o ni Pol ka sɛbɛriw sirinin lo ɔɔɔɔ na. Kɛwalew, i n'a fɛ a ka ɔɔɔɔ, u nana siri ni 'Batakiw bɛɛ ye' (Piyɛri, Zaki, Zan ani Zude taw). ... Gafe minw tun be sigasiga kosɔɔɔɔ saan kɛmɛkulu filanan cɛmance kɔ, olu dɔɔɔɔ lo tun be sɔɔɔɔ an ka Layiri kura laban na ... Zaki, Zude, Piyɛri, Yuhana 2 ani 3. ... Atanazi saan 367 la, ale y'an ka Layiri kura kitabu mugan ni wolonfila bila i n'a fɛ kitabu minw be sɛbɛw kɔɔɔɔ; dɔɔɔɔ o kɔ, Jɛrɔɔmɛ ni Ogusiti tugura a ka ɔɔɔɔɔɔɔɔ kɔ Tileben fan fɛ. ... Fɛɛɛɛ kelen ka kan ka fɛ ka sinsin a kan. Layidu Kura gafew ma kɛ fanga ye [Katoliki] Egilizi fɛ sabu u tun be sɛbɛw kɔɔɔɔ cogo bennin na; nka, [Katoliki] Egilizi y'u don a ka sariyaw kɔɔɔɔ bari a tun b'u jati ka ban i n'a fɛ Ala ka sebenw, k'u ka nafa lɔn ani k'u ka cidenw ka fanga lɔn, tilennin walima tilenninbali."

Krista ye koo minw kɛ ani a ye minw fɛ, sɛbɛrikɛla naani lo y'u sɛbɛ ani n'a sɔɔɔɔ u dɔɔɔɔ tun ye siya wɛɛɛɛ mɔɔɔɔ ye, o min ɔɔɔɔ ko Luka. A damine na, u tun be jati i n'a fɛ gafe kelen ani u tun b'u weele dɔɔɔɔ ko "Kibaru Duman" ani sɛbɛrikɛla kelen kelen bɛɛ ka baara ye "Kibaru Duman ye min be sɔɔɔɔ Matiyu fɛ" wala "Zan ka Kibaru Duman min be sɔɔɔɔ." "Tariku sɛbɛn duuranan, min ye Ciradenw ka Kɛwalew ye, o ye Kibaru Duman sabanan ka tagaɔɔɔɔ ye tiɔɔɔɔ na, o sɛbɛbaga kelen lo y'o sɛbɛ, Luka, ciden Pol ka dɔɔɔɔɔɔɔɔ n'a ka baarakeɔɔɔɔɔɔ."⁷ "Wagati min na Luka ni Kɛwalew farala ɔɔɔɔ kan, a be komi yeɛmani kelen wala fila donna. A damine na, a be komi Luka tun ye yeɛli koo bɛɛ to yen a ka bɛnkan filananw na; sisan, kumaden nunu 'ani a tagara sankolo la' farala Luka 24:51 kan, ka maana nin dafa 'taken up to:1.'⁸

Bibulu kɔɔɔɔ, koo caaman minw kɛra Yezu ka wagati la dugukolo kan ani legilizi damine saanw na, Yusufu y'u tiɔɔɔɔɔɔɔ a ka sebeninw na Yahutuɔɔɔɔ ka siya koo la.

O kɔɔɔɔ tɛ ko bayɛɛmani kɛɛɛnkerɛnnin dɔɔɔɔ, kumaden kelen kelen bɛɛ be ni kumaden kɔɔɔɔ tigitigi ye i n'a fɛ a fra cogo min na wala a sɛbɛra cogo min na fɔɔɔɔ la.

NT labɛnni n'a lasɛcogo yɔɔɔɔ tan¹²

Tariku Yezu .-kumaw be fɛ ani kɛwalew be kɛ Yezu yɛɛɛ lo fɛ a ka ɔɔɔɔamaya wagati la dugukolo kan.

Laada min be fɛ da kɔɔɔɔ-laada ni lannakow minw be Yezu koo la, kɛɛɛɛn fɔɔɔɔ ka jɛnkuluw lo y'u labɛn ani k'u lasɛ mɔɔɔɔ ma.

Sɛbɛnw ɔɔɔɔɔɔɔ-Yezu ka kabakow ani/walima a ka kuma dɔɔɔɔ lajenna ani u sɛbɛra sɛbɛ fɔɔɔɔ kɔɔɔɔ.

Sɛbɛnw-letɛɛ kelen kelen bɛɛ, Kibaru Duman dafaninw ani fɛn wɛɛɛɛ, u sɛbɛra ni cikan kɛɛnkerɛnninw ye koo kɛɛnkerɛnnin dɔɔɔɔ kama.

Didili-sɛbɛnin dɔɔɔɔ be kopi kɛ ani k'u tilan ni kɛɛɛɛn tɔɔɔɔ ye Mediterane baji yɔɔɔɔ bɛɛ la.

Csugandili-kɛɛɛɛn dɔɔɔɔ y'a damine ka Pol ka letɛɛw lajɛn ani ka Kibaru Duman sifa caaman lajɛn ɔɔɔɔ kan.

Kanonizasiyon-Kibaru Duman naani, letɛɛ caaman ani sɛbɛnin damanin wɛɛɛɛ be sɔɔɔɔ u ma k'u ye sɛbɛninw ye minw be se ka lamɛn.

Bayɛɛmani-bibulu sɛbɛninw bayɛɛmana kaan kɔɔɔɔ ni bi kaan wɛɛɛɛ la: Latɛnkan, Sirikan, Kɔɔɔɔɔɔɔɔ, Armenikan.

Korɔfɔli-sebeninw kɔɔ be segesege cogo caaman na: sebeninw kɔɔ, Alako ta fan fe, tariki ta fan fe, sigida ta fan fe, n'a ɔɔɔɔɔɔɔɔ.

Siratagama-sigidaw ni mɔɔɔ kelen kelen bɛɛ be baara kɛ ni Layidu kura ye ka baara kɛ: batoli, jogo, sakramen, Alako.

Seben minw be sɔɔ bayɛɛmabagaw fe .

O sebeninw be se ka tilan ɔɔɔ saba:

- **O bololafɛnw**:Seberi fɔɔw sebera seberikela yere bolo wala seberikela dɔ lo y'u sebe u yere ka nɛmineli kɔɔ.
- **Bolosebenw**:Bibuluw bɛɛ tun be sebe bolo la papirisi wala sebenin kan fɔɔ ka taga se Gutenberg ka Bibulu latɛnkan seberi sijnɛ fɔɔ ma saan 1456.
- **Bayɛɛmaniw**:Ni Bibulu bayɛɛmana kaan wɛɛ la, a ka ca a la, a be bayɛɛma ka bɔ heburukan ni gɛɛɛkikan bololasebenw na, sebenin kuruninw ani papirisiw kɔɔ. Nka, galen, bayɛɛmani dɔw bɔɔ bayɛɛmani kɔɔ dɔ lo la. Bibulu bayɛɛmani fɔɔ min kera angeɛkan na saan 1380, John Wycliffe y'o laben ka bɔ Vulgate latɛnkan na.¹⁰

O sebeninw tun be UNCIALS [kumadenw bɛɛ sebera ni sebeninw ye].

TUMA caaman na, mɔɔɔ dɔw be kumaden nin mɛn min b'a fɔ ko: o kɔɔ, an ka bolola seberi].

*Tuma caaman na, mɔɔɔ be kumaden autog
rahpsororiginals mɛn u be kuma sebe yere
yerew lo koo la minw cira ɔɔɔ caaman na .*

A damine na, mɔɔɔ caaman tun b'a jati ko sebeninw be sɔɔ Gɛɛkikan kɔɔɔman na; o ye,Omeri ka Iliadi . Nka, saan caaman o kɔ, "papirusi waa caaman sɔɔɔla Ezipiti saan kemɛkulu damine na minw tun be Gɛɛkikan sifa dɔ yira min be weele ko .*kɔni*Gɛɛkikan na, o kɔɔ ko mɔɔɔw ka ca. Layidu kura lɔnbagaw y'a damine k'a ye ko layidu kura fanba sebera saan 1914 la.*Koine*Gɛɛkikan, mɔɔɔw ka kan, sanni Gɛɛkikan sugu min fɔɔra Gɛɛki poyikelaw ni kasarokow sebebaw fe."¹¹

Bolosebenw, sebeninw ani sebenin wɛɛw .

Bibulu labenna cogo min na ani u y'a bayɛɛma cogo min na, u ye kitabu caaman sebe o koo la. Mɔɔɔ caaman wɛɛ sebera ka bayɛɛmani baara kɔɔɔɔɔ ani dɔw y'o lɔnniya numan tando. Lɔnnikɛla caaman sara wala u tɔɔɔɔɔ sabu u tun b'a fe ka Bibulu don mɔɔɔ gwansanw ka kaan na.

Boloseben 24 000 ni kɔ lo be yen (5 000 lo be sɔɔ Gɛɛkikan na). Boloseben kemɛ ɔɔɔɔ lo sɔɔɔɔ saan 1900 wagati la ani Layidu Kura kɔɔ dɔw tun be yen. Saan 1800 wagati la, bololaseben wɛɛw sɔɔɔɔ, u dɔw kɔɔɔtanin lo kosɔbe ani u kofɔra duguman.¹⁵

Kodeksi Sinayi .¹⁶

O sɔɔɔɔ Constantin von Tischendorf fe Catherine ka monasiteri kɔɔ Sinayi kulu jukɔɔ, saan 350 ɔɔɔɔ na KRISTA TILE kɔ, Layidu Kura bɛɛ be sɔɔɔ a kɔɔ.

Kodeksi Vatikan .¹⁷

O bololaseben tun be Vatikan ka biblotɛki kɔɔ kabi saan 1481 ɔɔɔɔ nka a ma deli ka sɔɔ .

ko danfara minw tun be yen, u tun be sɔɔ seberi filiw la wala kumadenw labencogo la; fili dɔw minw be jatedenw na, u be latilen ni jatiden sebeninw ye; ani danfara wɛɛ minw tɛ se ka jati nɔɔɔya la; nka ko o filiw ma nɔɔ to cɛɛntalaw ka joow kan sebeninw si nɔɔ. Testaman sebera koo jɔnɔn minw kama, u bɛɛ yiracogo tun ye kelen ye tigitigi. O nɔfeko ye k'u ye dugukolo tilan ni wasa dafanin ye bɛɛ ye, ani u tun lanin b'a la k'u y'u benba ka sago dafa ka tɛmɛ n'u tun y'o sebe fɔɔ mara u kelen; sabu a tun bɛ se ka yeɛma ka ke centabaga kelen ka nafa ye, nka a kopiw, hali ni fiɛɛ tun bɛ o ra, o tun tɛ se ka ke ten. O la, ni Layidu Kura ye. Fili minw sɔɔɔla o sebenw nɔɔ, o ye mɔɔɔ lasun u ka jɔningali ke, o min y'a yira ko min ka sebenw dafanin tɛ, o bɛɛ be sɔɔ seben fɔɔ nɔɔ, i n'a fɔ kalanw, baara ani nɛɛma."²⁶

Bayelemani kecogo

Sisan, komi lannaya be yen ka baara ke n'o bololasebenw ye ka bayelema, o baara gelenba min ye ka bayelema kaan wɛɛw la (kan wɛɛw la), o be se ka damine. Bayelemabagaw ka ni k'a latige ko:

- Kumaden wala kumasen jumanw lo ka kan ka ta nɔɔɔ fe i n'a fɔ idiomatiki kumaden?
- Dape juman lo ka ni ka fɔ kaan min na?
- Yala o kumaden be baara ke wala a be baara ke? Yala a ye wagati tɛmenin, bi wagati wala wagati nataw lo ye wa?
- Yala kumaden nin ka miiriyi b'a yira, a be mɔɔɔ lasun u ka koow ke ani k'u waajibiya wa?
- Fɛɛɛ juman lo, bayelemani miiriyaw lo ka kan ka ke bayelemani na?
- Layidu Kura koo la, MSS juman lo ka ni ka ke, MSS min ka ca, bololaseben kɔɔɔman wala bayelemabagaw b'a jati ko lanaya be se ka ke min na? MSS tɛ sebenin tigitigiw ye, u jensenna saan caaman nɔɔ ani n'a nɔɔ u ye seberikela fɔɔɔ ka kumadenw dɔɔɔ lo ye minw bɔra u hakili la.
- Bayelemani sariya jumanw lo bena tugu wala sariya kuraw ka ni ka sigi sen kan?

A labenna, a segesegera, a tilannin lo ani a sangara nɔɔɔ ma

Sanni bayelemani yɛɛ yɛɛ ka damine, sariyaw ka kan ka ben ani sebew ka kan ka ke:

1. Jenkulu sebeninw .ni cogoyaw ni kumadenw ye minw be nɔɔɔ fe ka don . Seberi denbayaw .²⁷

- A. Bizansi wala kɔɔɔnfan -saan kemekulu tannan na, o ye sebenin fɔɔ ye min be baara ke ni King James Version (KJV) bayelemabagaw ye.
- B. Tilebenyanfan - n'a nɔɔ nɔɔ tɛ se ka la u la ani nɔɔɔ be ke u kan kɔɔɔɔ.
- C. Sezare - N'a nɔɔ u nana ni Orizeni ye Sezare .
- D. Alekisandiri - seberikelaw lo y'o ke Alekisandiri, Ezipiti jamana na ani RSV bayelemabagaw lo y'o ke seberi fɔɔ ye .
  - 1) Vatikan wala B MSS (saan kemekulu naaninan)
  - 2) Sinaiti wala Alfa MSS (saan kemekulu naaninan) .
- E. Kopiti
- F. Latɛn Vulgate (Jérôme y'o bayelema saan kemekulu duuranan na - Katolikiw).
- G. Sirikan wala Peshitto (n'a nɔɔ saan kemekulu filanan ka MSS lo).
- H. Kumaden minw sɔɔɔla "egilizi facew" ka sebenin caaman nɔɔ.

2. Bolosebenw kalan ., "sebeninw kɔɔɔɔ," n'a lapinita ye ka sebenin fɔɔɔ bɔ tugun minw labenna ka bɔ sebeninw denbaya dɔ nɔɔ ka baara ke ni MSS caaman ka kalan sifa caaman ye sabu MSS fila si tɛ kelen ye tigitigi. O kecogo be na ni Grekikan seberi wala seberi sifa dɔ ye.

Sebeni suguya

- A. Bizansi - a bɔra Bizansi sebenin nɔɔ min be weele ko Majority seberi a demebagaw fe ani a be baara ke n'a ye KJV nɔɔ. A be weele fana ko Tekisiti Resepti.
- B. Westcott-Hort - a bɔra Alekisandiri ka sebenin nɔɔ min be nɔɔ sariya kuraw nɔɔ (RSV), Angilekan sariya (ESV) ani Ameriki sariya (ASV).
- C. Eclectic - be baara ke ni "seere pumanw" ye ani bayelemaniw be baara ke n'u ye kabi ASV .²⁸

“Saan 1841, u ye Layidu Kura Hexapla bo angelekan na. nee 19nan laban na, Grekikan Layidu Kura sebenin saba tun be yen minw ka ni kosobe: Tregelles ta, Tischendorf ta ani Wescott ni Hort ta sebeninw fisayara kosobe ka teme Textus Receptus kan min tun be baara ke ni Angleterikan bayelemaniw ye folo la ani o wagati la, mawo tun be kumaden caaman fo minw tun be fora Grekikan na.”²⁹

Bi, Bibulu Sosiyete ka UBS 4 .thEd. ani Nestle ka 27nan .thEd. ye Grekikan sebeninw ye minw ka teli ka ke ka bayelema.

3. Ka sariyaw sigi .k’a lon gafew wala sebenin jumanw lo ka kan ka don ani/walima minw ka kan ka bo yen.

kele. Seberi ka kan k’a fo ko a ye Ala ta kuma ye, a ka kan ka fo ka gwe wala ka fo ka gwe.

b. Yala mawo minw y’a yira ko u ye Ala ka lasigidenw ye, olu lo y’o sebe walisa ka mawo lalonna wa?

c. Yala a ye tinen ye ani a te sowlu don sebenin lakikaw la minw lonna wa?

d. Yala Ala ka mawo y’a koso (o koso, k’a lajen, k’a kalan ani k’a baara) Ala ka mawo fe (Izirayeli koso la, legilizi kura la) a sebenin ko koso wa?

e. Yala seberikela do lo y’o sebe, legilizi sigibaga do lo wala mawo do lo y’o koow ye a yere nee na wa?

f. Yala mawo minw tun b’o koo lon, u ye sababu koso k’u kosoko wa? Walisa u ka se ka kosoko, u ka ni ka ke minw be kiti tigeria u ka tinen koo la, olu ka jenamaya kosoko.³⁰

Neyirali minw kofora duguman, u bo Bibulu fanba koso nka u ka ca tugun.³¹O kumaw be se ka surunya i n’a fo:

a) a sebera kofe kojugu

b) ciden wala baaraketokoso koso do m’o sebe .

c) sebenin lakika minw lonna, u sowlu lo (heretikiw).

Apokirifu kitabu . tun bo Grekikan Septante bololasebenw na, heburukan bayelemani si te minw na.³²

Clement I ka letere . a sebera saan 95-6 tokoso na KRISTA TILE ko koso ka legilizi toko la ani a tun be sebe folo koso koso. Clement I lo ye kerecaw ka bololaseben kosoman ye min TE kanoso koso. Sisan, o letere be jate bololasebenw jenkulu do koso min be weele ko «Cidenw Faaw», o ye bololasebenw jenkulu do ye minw sebera k’a koso cidenw ni mawo wewe minw ye Yezu Krista ka jenamaya ye n’u nee ye, olu tun be niin na.

Didaki: Matigi ka kalan min kera ciraden tan ni fla sababu ra ka taga siya wewe fe. Didache ye jogo numanw kalanni ani legilizi ka kewalew gafe ye min lonna a ka eukarisiti baara koson min te saraka kumaw fo. Didache tun "tununa" saan kemekulu caaman koso koso a kosola tugun saan 1875 Zeruzalemu kaburu senuman ka monasiteri koso Konsitantinopili dugu la. I n’a fo Clement I, Didache be bololasebenw kulu do koso sisan min be weele ko "Cidenw ka Faaw," o ye sebenin kosomanw ye kuluba do koso min be weele ko "Egilizi Faw."

Justin Martyr ka yafa nini folo: Justin Martyr ye kerecaw ka lafasabaga tokotigiw do ye (lannaya lafasabagaw). A wolola saan 100 fan fe Sisemu dugu la, Samari mara la. A donna kerecanya la saan 130 tokoso na.Sisan, Justin ka baaraw be bololaseben do koso minw be weele ko "Egilizi Faaw." A ka yafa nini folo b’a fe ka kerecaw ka jalaki sifa caaman bo u kan ani k’a yira ko kerecaw ka diinan be tinen fora.

Toma ka Kibaru Duman ye gafe dɔ misaliya ye min bɔra jenkulu dɔ la min tun be weele ko ngalon diinankow. Gnostikiw ka seɓe dɔ lo. Kerecɛnw ka bololasebenw bɛɛ la, minw sɔɔɔ Nag Hammadi, Ezipiti jamana na saan 1945, Thomas ka Kibaru Duman lo bɔnin be kɔɔɔ na ka tɛmɛ gafe tɔɔɔ bɛɛ kan. O ye kumaden 114 lajɛnnin ye (*lojiya*) Yezu koo la, u caaman bɔnin be Bibulu ka kumaw ma ani lɔnnikelaw b'u jati Krista ka kuma sɔɓew ye. N'a sɔɔ Thomas y'o kitabu seɓe Siri jamana na saan 140 kɔɔɔ na (Kerecɛnw ka wagati wala an ka wagati la).

Toma ka denmisenya Kibaru Duman , a daminɛna ni maana dɔ ye min b'a yira ko Yezu min tun be ni saan duuru ye, ale tun be kɔɔɔnin tan ni fila dilan ni kɔɔɔ ye. A b'a boro gbasi; o bɛ panamanya, ka pan ka taga. Tariku numan lo nka maana nata la, denmisen Yezu ye cɛdennin dɔ danga ani k'a to a be ja. Kɔfɛ, Yezu dimina k'a ye ko deen wɛɛ y'a kamankun gosi k'a bugɔ k'a faga! O kibaro diiman min be se ka kɛ saan kemɛkulu filanan na, o ni Toma ka kibaro diiman tɛ kelen ye.

Adama ni Awa ka penamaya: Danni kofɔra min ka ca ni Zenezi kitabu ta ye, mɛɛɛ koniyatɔw, saa min ka nanbara ka tɛmɛ, ani kunnafoni wɛɛw be sɔɔɔ Awa ka benni koo la nɛɛma kɔɔ ka kɛɛ n'a ka miiriya ye.

Zubile kitabu: Nin Heburukan seɓenin dibiman be piningali dɔ jaabi min be kerecɛnw tɔɔɔ kabi saan kemɛkulu caaman -- ni Adama ni Awa ye dencɛw dɔɔɔ lo sɔɔɔ, ani ni adamaden wɛɛw tun tɛ yen, jɔn lo ye adamadenw wolo? O wɛrise b'a yira ko Adama ni Awa ye deen kɔɔɔɔɔ sɔɔɔ ani ko Kayen dɔɔɔmuso Awan kera a muso ye. Hakilina min b'a yira ko adamadenw wolola ka bɔ cɛnimusoko la, o tun bena kɛ miiriya jugu ye -- ani ngalon.

Enɔki ta kitabu . : Nin gafe be kalan i n'a fɔ bi ka filimu dɔ, a be kuma mɛɛkɛw benninw koo la, mɔɔɔba jolibɔlaw koo la, dugukolo min tun kera adamadenw ka fiɛw sigiyɔw ye ani Ala ka kiti min tun ka ni ka tige hali k'a sɔɔɔ a ma yɔɔɔ sɔɔɔ tilebenyanfan ka Bibulu fanba kɔɔɔ; Etiyopi kerecɛnw tun be baara kɛ n'a ye kabi saan kemɛkulu caaman. O gafe yɔɔ caaman sɔɔɔɔ Kɔɔɔ Sanin seɓeninw kɔɔɔ.

Zaki ka kitabu fɔɔ . : Nin gafe be Mariyamu ka penamaya koo fɔ ka gwɛ, a bangebaw, a wololon n'a ka kanbelenya koo la, maana minw tɛ sɔɔɔ Layidu Kura Kibaru Dumanw na, nka kerecɛn fɔɔ caaman tun b'u kanu.

Mariyamu ka Kibaru Duman: O Gnostique ka seɓenin b'a yira ko n'a sɔɔɔ Mariyamu Magadala tun ye ciden ye, n'a sɔɔɔ a yɛɛ tun ye ciden nɛmɔɔ ye, kakalamuso tɛ. Hali ni a be komi Bibulu ka seɓenin dɔw b'a fɔ ko muso tɛ se ka kuma kerecɛnw ka jenkulu kɔɔɔ, o seɓenin be demɛ don ka sɔɔɔli lawuli muso lɔyɔɔ koo la legilizi kɔɔɔ.

Nikodemu ka Kibaru Duman: Nin ye Yesu ta kiti ni a fagari ta ko ye, ani a jiginin jahanama kɔɔɔ. Ka kɛɛ ni kibaro diiman nin ye, Kisibaga b'a ka seɓagaya yira Sutana kan, a ketɔ ka benbaw i n'a fɔ Adama, Ezayi ani Ibrayima bɔ jahanama kɔɔɔ.

Piyeri ka Apokalipisi: Piyeri ka apokalipisi b'a yira ko cogo dɔ be yen min be se ka mɔɔɔjuguw nangi ani a b'a yira ko apokalipisi ka siranya ye fɛɛɛ dɔ ye Ala be se ka mɔɔɔw lasiran walisa u ka jogo numanw kɛ ani ka jurumuw kɛ dɔɔni dɔɔni.

4. Bayelemani ka miiriya .wala fɛɛɛ minw jatilen lo ka ni ka tɛmɛ tɔɔɔ bɛɛ kan, u ka ni k'u latige.

- A. Highly literal (A b'a jini ka kumadenw fɔcogo, kumadenw sigicogo ani kumadenw fɔcogo bennin mara). Young ka Bibulu bayelemani seɓeninw ani Bibulu minw be sɔɔɔ kɔɔɔ fɛ, olu ye misaliya ye .
- B. Yelemani kera kumaden wala kumaden cogoya la - kumaden ni kumaden.
- C. Dynamique Equivalence – miiriya ni miiriya. Dynamic Equivalence be ni subjectivité caman ye ani paraphrase min be taga ni nin miiriya ye min be demɛ don kɔɔɔɔli gɛɛn dɔw la nka a ka ca a la, a ka kɔɔɔ ka kalan.
- D. Unduly Free (Bayelemabagaw ka miiriya n'u y'u kɔɔɔ yɛɛma cogo wɛɛ la k'a sɔɔɔ u tɛ miiri kosɔɔ cogoya la).

E. Kaan bayelemani wala min ka surun a la .

5. Bolosebenw ka denbaya ani sebenin sifa min ka kan ka baara ke n'a ye .. Boloseben koroman minw be yen, u ka kan ka baara ke n'u ye juman lo ye; i n'a fɔ, minw be saan 350 תוכנת na KRISTA TILE כּוּ wala minw ka ca ni תוכנ בּעּעּ ye nka u sebera kofe kosobe wa?

6. Ka to ka kumaden fɔlɔw n'u korɔw labato .. Dajɛ caaman minw be sɔrɔ kaan min na, u korɔ tɛ kelen ye i n'a fɔ kaan min be yeɛma. O kama, an ka ɲi ka miiri kopuman k'a latige kumaden min ka ɲi ka fɔ kaan fɔlɔ la, min ka ɲi ka fɔ ka kumaden fɔlɔ korɔ yira. Bayelemani temeninw ni sisanw ka misaliya dɔ ye Grekikan kumaden ye .*batize!*korɔ ye ka jigi, ka jigi walima ka jigi (sutura). Yala a ka ɲi ka bayelema ko ka jigi, ka bɔn wala ka ji bɔn wa? O koo la, bayelemabagaw y'u yere di politikikow ma sabu u ma bayelema nka u ye dajɛ kura dɔ dan, o min ye batize ye, u ketɔ ka Grekikan dajɛ bayelema. O y'a to kumaden kura nin be se ka bi ka kewalew don a korɔ la. O kama, degunw ni politikikow ye see sɔrɔ tilenninya kan.

Idiyomatiki kumadenw be se ka geleya bila mɔɔw la n'u m'u faamu, misali la, angelekan kumaden min fɔra ko "fox in the hen house" o tɛ foyi ye ni kongokolonw walima kongokolonw ye a korɔ la. N'a sɔrɔ mɔɔw yere t'a lɔn ko o kumadenw be fɔra kaan min na a be yeɛma. Ani fana, komi korɔ wala tagamasijɛw tun tɛ UNCALS wala bololasebenw kɔn minw sebera ni sebeninw ye minw be seberi ke ni sebeninw ye, letɛrɛw תוכנתna i n'a fɔ " *.Ala tɛ korɔ s!*" korɔ tun be se ka ke ko "Ala tɛ korɔ si" wala "Ala be yan sisan." A kɔnɔkɔw lo ka ɲi k'a yira min ka ɲi.

Kumaden ni kumaden bayelemani geleyaw .³³

Dajɛ ni dajɛ bayelemani tɛ se ka ke sabu kaan sifa caaman ka miiriya n'u ka wagati tɛ kelen ye ani u tɛ taga kaan werɛw la. Neyirali fɛ, 1 Korantikaw 16:8-9 b'a fɔ ko: "Nga ne bena to Efɛzi fɔ ka taga se Pantekɔte loon ma, bari baara numan da dayelela ne ye, ani mɔɔw caaman be ne kele" (NIV).

Kumaden kelen kelen bɛɛ: A bena to ka ke nka Efɛzi fɔ ka taga se Pantekɔte loon ma. Da yeɛlela ne ye kosobe ani juguw caaman.

Tuma dɔw la, bayelemani tigitigiw tun tɛna korɔ foyi sɔrɔ angelekan na Grekikan kumadenw wala ntalenw kosɔn. Kɛwaliw 17:18 (GWT) Epikuri ni Sitoiki ka hakilitigi dɔw ye baro ke n'a ye. Dɔw y'a ɲininga ko: «Nin naloman ye mun le ye?*musoyafenw*- seed picker, babbler walima gossiper) b'a fɛ k'a fɔ?" Bayelemani werɛw b'a fɔ ko; "A be komi a be kumana jamana werɛw ka alaw koo la." Filozofikelaw y'o kumaw fɔ sabu Pol tun be kibarɔ diman fɔra Yezu koo la ani a tun b'a fɔra ko mɔɔw bena kunu ka bɔ saya la.

1 Tesalonikaw 4:4 (NIV) ...ko aw kelen kelen bɛɛ ka kan ka aw yere mara dege (*Skeuos ktaomai en hayasimo*) cogo senuman ni bonya la. [1].*skeuos*, (minan, baarakeminan dɔ, soo kɔnɔ minanw, soo kɔnɔ minanw) *ktomay*(ka korɔ, ka korɔ, ka korɔ, ka korɔ, ka di, ka san)*tn*(koo la, kɔfɛ, kele, surunya, kɔnɔ, pewu, cɛma, i n'a fɔ, korɔ la, sannɔ, cɛmance)*hayasimo*(saniya; senuya, senuya, bonya fɔlɔ)]

Kumaden dɔw korɔ tɛ kelen ye ka keɲɛ ni kumaden minw fɔra. Neyirali fɛ, Gerekikan kumaden .*sipilakinɔn*

- kɔnɔnugu, kɔnɔnugu, kanuya, makari, makari.

Neyirali fɛ, Kɛw.*sipilakinɔn* bɔnna" ani Filipikaw 1:8 (KJV) b'a fɔ ko "Ala lo ye ne seere ye ko ne b'aw bɛɛ kanu kosobe (*sipilakinɔn*) Yezu Krista ta."

Bibulu lɔnbagaw ka teli k'u jigi la bayelemani kan ka baara ke ni bayelemani ka miiriya yeɛmani ye, sebenin sifa min be weele ko eclecticique ani Alekisandiri sebeninw ka denbaya. Nka, NKJV be baara ke ni Bizansi denbaya ye, Bizansi sifa ani Modified literal theory, ASV be baara ke ni Alekisandiri wala tilebenyanfan denbaya ye, Westcott-Hort sugu ani Modified literal theory ani NIV be baara ke ni Alekisandiri wala tileben denbaya ye, .

Jérôme tun ye hakilijagababaga ni Alakolnabaga Origène ka kalanden ye ani a tun b'a kanu kosobe, hali k'a k'ara a tun be ni k'ara ye Tileben fan fe, bee tun te s'ara a ma ko a ye arak'ara ye.

Latenkan k'ara, wala *.Itali*, Jérôme tun ka ni ka min lakuraya, o sebera saan kemekulu filanan na, a ma meen saan 157 la, tuma min na a ka Layidu Kura bayelemana ka bo o wagati ka Grekikan bololasebenw na. A ka sebeninw fanba tun be ben ni Tileben jamanaw ka laada sebeninw ye hali bi. Nka m'ara caaman tun ye arak'ara surafendi koson ani u tun be komi Grekiw ka bololasebenw minw be weele ko Eusebio-Origen ka laada, u tun be k'o to m'ara ka s'ara kan ani hali kafiriw ka surafendi tilancew kan ani u tun be m'ara lajenna kabi saan 200 K.T.L.*Itali*, ani Apokirifu gafe caaman tun be yen. Ani, hali ni l'annikela barikaman damad' y'a segesege tilebenyanfan na k'a yira ani Gereki bololaseben t'inenin minw tun b'a j'arako f'ara ye, o bee n'a ta, wagati temenin k'o, "Origenisme ye Katoliki Egilizi fa Jérôme sababu la, Laten kerecanya face."

Latenkan Vulgate lo kera tileben fan fe Egilizi ka Bibulu ye f'ara ka taga se saan 1500 wagati la, Protestantiw ka diinan yelemani wagati la. Aramu Katoliki Egilizi ka bayelemani min be ni fanga ye, o lo bele be yen f'ara ka na se bi ma.

Saan kemekulu caaman temenin k'o, latenkan kera m'ara kalanninw ka kaan ye nka m'ara fanba te min f'ara. Bibulu tun bena kalan latenkan na nka jamaba tun te se k'a faamu. "Layidu kura sebenin f'ara min b'ara Gereki na, o b'ara saan 1516 ka bo Froben ka sebew k'ara la. Desiderius Erasmus lo y'a laben ka keje ni Grekikan bololaseben damad'w ye minw b'ara k'ara la, u bee b'ara Bizansi laada la, [duuru wala arak'ara lo b'ara saan 1914 laban na . bololasebenw minw b'ara saan kemekulu tannan na ka taga se saan kemekulu tan ni sabanan na ani u tun b'u jati ko u ka d'ara ni f'ara ye . (rd)] min tun b'a bolo, a y'o baara dafa k'a bayelema ka bo Vulgate k'ara d'ara la, Grekikan seberi tun t'a bolo minw kama. A y'o sebenin bo k'ara s'ara naani. Erasme tun be Aramu Katoliki diinan m'ara k'ara kosobe, nka komi a tun be seberi laada min yira o wagati la Bizansi Grekikan sebeninw na, o lo tun ka di a ye ka teme Latenkan Vulgate kan, o y'a to a ka Egilizi j'aram'w d'ara tun be sigasiga a la.

Sebenw minebaga

"Seben f'ara min be ni k'ara minanw ye (bololasebenw kalancogo yelemaniw) seben'ara Robert Estienne lo y'o dilan Pari saan 1550. Seben sifa min b'ara nin seben k'ara ani Erasmus ta la, o m'ara b'ara ko Textus Receptus (Latenkan na, o k'ara ko 'seben min k'ara'), m'ara min dira a ma e tervier the Elze13. *'nunc ab omnibus bisimila'* ('sisan, bee y'o k'ara'). O lo kan, Protestantw ka legilizi minw tun be yelemani donna diinan na, olu y'u ka bayelemaniw basigi m'ara ka kaanw na i n'a f'ara Bibulu min be weele ko Bible du roi Jacques.

"Bolosoben k'ara k'ara, i n'a f'ara Codex Sinaiticus ani Codex Vaticanus, o y'a to l'annikela y'u ka miiriya lakuraya o sebenin koo la. Karl Lachmann ka k'ara gafe min b'ara saan 1831, o basiginin lo bololasebenw kan minw b'ara saan kemekulu naaninan na ani ka k'o o je, o tun b'a fe ka laban Remont the primarius . rejected. K'ara, k'ara sebeninw basiginin lo l'annikela ka segesegeri werew kan ani papirisi k'ara d'ara k'ara kan minw be k'ara saan tan damanin k'ara ka k'o Layidu Kura sebeninw seberi je. porotesitantiw ka yelemani wagati la, u bele be Textus Receptus lo fe wala o m'ara 'Bizantini ka sebenin caaman'."

Bibulu bayelemani f'ara werew tun be Armenikan, Z'arakan, ani Etiyopikan, Slavikikan ani G'atikikan na." Saan kemekulu 14nan ni 15nan na, Aramu Katoliki Egilizi yere y'u bali ka bo i n'a f'ara Angilew ka masaya y'a ke cogo min na.

Ka bayelema m'ara gwansanw ka kaan na

Eraru jamanaw na, Bibulu bayelemani f'ara kera angelekan na saan 1382 la.

1382 - Wikilifu

Bibulu bayelemani dafanin fɔɔ min kera angelekan na, John Wycliffe n'a kɔmɔgɔw lo y'o bayelema ka bɔ Vulgate laten na. A ye waajulikelaw ci, Lollards, Angleteri jamana bɛɛ la min ye yelemanni don Alako ta fan fɛ."³⁴Wycliffe ka baara tun be ke saan 200 mɔgɔn ka kɔn Luther wala Tyndale ta ne. Saan 1415, Florence ka lajenba ye Wycliffe ka baaraw bɛɛ jalaki.

1408 Ɔkisifɔri ka kɔnsili

O lajenba tun be Bibulu bayelemani bali mɔgɔw ka kaan na fɔɔ ni Egilizi ka ne mɔgɔw sɔnna o ma.

saan 1454-1456 - Gutenburu

Gutenberg ye sebɛw bɔ mansin min dilan, dɔ farala Bibulu sɔɔli kan kosɔbɛ.

1525 - Tindal ka Bibulu

Tyndale ye Layidu Kura bayelema angelekan na cogo min na, o bɔra Erasme ka gerekikan sebeninw na ani a y'o suma ni Vulgate ye. Saan 1536, u ye Tyndale faga.

1534 - Luther ka Bibulu

O wagati la, Luther tun ye Bibulu kuru bɛɛ bayelema alemɔnikan na (ale lo ye Layidu Kura sebɛ ka ban fɔɔ). O sebɛ dɔ bɔra saan 1541, Witenberi dugu la. Luther tun be Layidu Kɔɔ bayelemana tuma min na, a ye Apocryphe kitabu w bɔ kitabu w kɔɔ. A tun be Layidu Kura kitabu dɔw fana jati fɛɛn nafamanba ye ka temɛ dɔw kan, sabu a tun b'a jati ko Zaki, Zude, Eburuw ani Yirali ka kitabu w tɛ foyi ye.

Kilometerɛ 1535 Kɔverdeli

Coverdale min tun ye Exeter ka Protestantw ka Everi fɔɔ ye, ale lo y'a ka Bibulu bayelemani bɔ angelekan na, o min bayelemana ka bɔ latenkan ni alemɔnikan na.

1539 Bibuluba

O Bibulu be weele fana ko Cromwell ka Bibulu ani o lo tun ye angelekan Bibulu fɔɔ ye min daganin lo jama ka baara ke n'a ye legiliziw kɔɔ. A lakurayara saan 1561 ani o wagati la, a tun be weele ko Bishop's Bible.

1557 Zenezi Bibulu

Layidu kura bayelemani kelenpe min bɔra Mary Tudor ka masaya wagati la, a ka c'a la, Shakespeare tun be Bibulu min kalan, o lo tun be yen ani a tora denbaya ka Bibulu ye Angleteri fɔɔ ka taga se jamanadenw ka keɛ ma (saan 1642). O seberi tilala ka ke verisew ye, o tun ye siɲɛ fɔɔ ye angelekan Bibulu si kɔɔ.

Katolikiw ka Bibulu saan 1610

Katolikiw ka Layidu Kɔɔ bayelemani dɔ bɔra angelekan na. Ka kɔn o ne, Layidu Kura dɔ tun bayelemana Rheims dugu la ani dɔw tun b'a fɔra ko Masace Zaki juru tun b'o la.

1611 Masace Zaki (Bibulu min daganin lo)

Anglekan Bibulu bayelemani min tɔgɔ bɔra kosɔbɛ, masace James lo y'a ci ani a ye Apocryphe don a la i n'a fɔ apendisi. "James ye cikan dɔw di bayelemabagaw ma minw lapini ye k'a yira ko bayelema kura bena ben ni ecclesiologie ye ani ko a bena .episikɔpu Angleteri ka legilizi ka baara kecogo n'a ka lannaya min b'a la ko diinan mɔgɔkɔɔ dɔ be yen min siginin lo .[Daniyeli saan 2003, neɛ 10nan]. 438nan].Lɔnnikela 47 lo y'o bayelemani ke ani u bɛɛ tun be Angleteri ka legilizi kɔɔ . [Daniyeli saan 2003, neɛ 10nan]. 436]."34aKomi masace Zaki lo y'a to a sebera, a tɔgɔ bɔra ko Bibulu min daganin lo.

Saan 1885, u y'a lakuraya

Saan 1901, Ameriki ka gafew kɔɔ

Saan 1946, u y'a lakuraya

Nin Version ye angelekan bayelemani kɔkɔ ka kumadenw yelemanni ye, ka bi tile kumadenw kɔkɔ ta kaan kɔkɔ na. Apocryphe bayelemana o cogo la saan 1957 ani Katolikiw ka RSV bayelemani dɔ bɔra saan 1966. New Revised Standard Version bɔra saan 1998.

Saan 1978 ka Bibulu kura

O bayelemani min kera Evanziliziw fe ani u basiginin lo kaan fɔlɔw lo kan, u y'o bayelemani ban saan bi fila ni kɔ kalan kɔ.

saan 1982 ka Bibulu kura

Bayelemani kura te - King James Version yelemanni dɔkɔn lo ka ke bi ka angelekan na, o cogo la, a ka barikantanya kelenw be yen i n'a fɔ KJV .

Saan 1988 ka Bibulu kura min labenna .

O verise b'a sinsin cenimusoya kan ani a labenna porotesitantiw ni Katolikiw ka lɔnnikelaw ka kɔmite dɔ fe, ani Yahutu lɔnnikela kelen fana tun be yen.³⁵

Saan 1995, Ala ka Kuma siyaw ma (GWT).

ALA ka KUMA be baara ke ni kanw ka bayelemani feere dɔ ye -- min bɔnin be bayelemani feere ma, misiyɔneri bayelemabagaw be min ke bi dunija kuru bee kɔkɔ. O kama, a be se ka kalan nɔgɔman na, a be tijen fɔ ka je ani a be Bibulu kɔkɔ fɔ ka gwe ani cogo bennin na ka teme angelekan bayelemani kɔkɔ bee kan.³⁶

Saan 2001, angelekan na (ESV)

ESV te i n'a fɔ bi ka kumaden caaman minw be tugu Dynamic Equivalence (DE) kɔ, u "b'a jini ka Bibulu sebebaga kelen kelen bee ka seberi fɔlɔw ka kumadenw n'u ka cogoya tigitigiw mine." O la, a ka lajini tun ye ka, gafe dɔ bɔ min be weele ko "kumaden ni kumaden". Sebenin fɔlɔ minw tun be baara ke n'o poroze ye, olu tun ye .Masoreti seberi min be kɔkɔ Layidu kɔkɔ kɔkɔ,Heburuw ka Bibulu (1983 - 2nan bɔko), ani Layidu Kura ta fan fe, Grekikan Layidu Kura (1993 - 4nan bɔko UBS) ani .Layiri kura Geresi (Nesi/Alandi - 27nan bɔko). O bayelemani kura bayelemani angelekan na, o be taga kɔkɔ fe dɔkɔni ni saan 1971 ka RSV ye, n'an y'o bayelemani ka hɔkɔnyakow bɔ a la.³⁷

Bibulu bayelemani dafanin si te yen.

- A. Bibulu bayelemabagaw ma ke Ala ka hakili senu lo ye.
- B. Otogarafi fɔlɔw dɔkɔn lo bɔra Ala ka hakili senu fe .
- C. Bibuluw bee ka barikantanya n'u ka danfara be yen.
- D. Bayelemabagaw be na ni mɔgɔ yere ka miiriya juguw ye u ka bayelemani na.

A ka ni ka kalan ke fɔlɔ ka bɔ verise kelen kɔkɔ nka i kana kalan ke a kelen dɔkɔn lo kɔkɔ. N'i be NKJV kalan fɔlɔ (Bizantini denbaya, Bizansi sugu ani sebenin yelemanni) i be se k'a ye ko nafa b'a la ka NASV fana kalan (Aleksandiri wala tilebenyanfan denbaya, Westcott-Hort sugu ani sebenin yelemanni wala NIV (Aleksandiri, Equirtna the DyHort- Theory). NIV kalan ka nɔgɔ a be baara ke ni Dynamic Equivalence bayelemani miiriya ye min te se ka la a la kɔkɔbe ani a be se ka yelemanni.

Bayelemaniw ka barikantanyaw

Bible du roi Jacques³⁸

Saan kemekulu 17nan damine na, diine kele caaman tun be kera: Katolikiw ni Anglikanw ..... Prelate Party ni Puritanw ..... Kaliviniw ni Alakolɔnbagaw minw te Kaliviniw ye ..... ani o nɔgɔkɔna kele caaman werew. O bayelemabagaw nana n'u ka bayelemani baara ye ani k'u ka gafe sifa caaman .

diinankow n'u ka miiriya juguw. Tijɛn na, bayeɛmabaga mana a janto a yere la cogo o cogo, wala a ka ke hɔɔɔɔ ye ani a ka ke ni kɔɔɔɔ ye cogo o cogo, wala a b'a jini ka ke mɔɔɔ tilennin ye ani a te mɔɔɔ bɔ mɔɔɔ la cogo o cogo, a ka miiriya juguw n'a ka lannakow bena nɔɔ to a ka baara kan fɔɔ ka taga se haɔe dɔ ma min be ye. Neyirali fe, KJV ka kɔɔɔ dɔw b'a yira ka gwe ko Kalivini ka miiriya lo.

1 --- Kewalew 2:47 kɔɔɔ, KJV b'a fɔ ko: "Mɔɔɔ minw tun bena kisi, Matigi tun b'olu fara Egilisi kan loon o loon." Gereɔkikan walekeɔcogo yere yere min be sɔɔɔ yan, o ye: "minw be kisira." KJV ka kumadenw yeɛmani (ka bɔ "are" la ka ke "should be" ye) lɔnnikela dɔw b'a miiri k'o be sugandili ni dantigeli kalanw yira.

2 --- Galatikaw 5:17 kɔɔɔ, KJV b'a fɔ ko: "...aw b'a fe ka min ke, aw kana se k'o ke." O wale kereɔkereɔnin be sɔɔɔ Subjunctive Mood kɔɔɔ Gereɔkikan seɔbenin kɔɔɔ; o cogo la, kuma min be fɔ ni sarati dɔ ye, kuma dafanin te! A bayeɛmani juman tun bena ke, "walisa aw kana a ke..." Ni KJV ma se ka nin wale cogoya bayeɛma ka je, o b'a yira ko hɔɔɔɔɔ ye yen, o min ye Kalivini ka kalan barikaman were ye.

3 --- Heburuw 6:6 kɔɔɔ, KJV b'a fɔ ko: "Ni u benna." «Ni» kumaden te Gereɔkikan seɔbenin fɔɔ kɔɔɔ; KJV bayeɛmabagaw le y'a fara a kan. O seɔberi b'a fɔ ko: "A benna." Nin ye tijɛn kuma ye, o beɛ n'a ta, KJV bayeɛmabagaw y'a yeɛma k'a ke kuma ye min be ke ni sarati dɔ ye. N'an y'a ke miiriya ye ka teɛte fɔɔ kan, o kɔɔɔ be to kalanbaga bolo ko o kuma te se ka fɔ, o cogo la, a be Kalivini ka kalan lafasa min ye Lanabaga ka Lakana Banbali wala "Sijɛ kelen, a kisira tuma beɛ" ("P" min be sɔɔɔ TULIP ka Alakolɔn kɔɔɔ --- Setigiw ka jijali).

4 --- Heburuw 10:38 kɔɔɔ, KJV b'a fɔ ko: "Sisan, mɔɔɔtilennin bena balo lanaya barika la, nga ni mɔɔɔ min y'a yere kɔsegi, ne niin tena diya a ye." Kumaden minw fɔra ko «ce o ce» farala seɔbenin kan. Waleya kumaden yere yere min ye "kɔsegi" ye "mɔɔɔ tilennin." Nka, Kaliviniw lanin t'a la ko "mɔɔɔ tilennin" be se ka kɔsegi a gwereɔnin kɔ, o la, u ye verise kumadenw yeɛma walisa k'u ka ngalon kalan yira ka je. Verise kalancogo juman ye nin ye: "...nka n'a kɔsegira," ni "ale" jɛfela ye "mɔɔɔ tilennin."

5 --- Yɔɔɔ wolonfila be yen, KJV kɔɔɔ, kumaden nin be sɔɔɔ "be converted" (Kan min te baara ke), k'a sɔɔɔ o wale nunu be Kan min be baara ke tijɛn na. O be walekeɔcogo kɔɔɔ yeɛma. Sanni mɔɔɔ ka walekeɔcogo ke, walekeɔcogo be ke o tigi lo kan. Kaliviniw tun b'a miiri ko ka mɔɔɔ yeɛma, o ye koo ye min te se ka ke. O mɔɔɔ kelen kelen beɛ tun be baara ke ka bɔ keneɛma yɔɔɔ dɔ la: Nii Senuman. O la, ni Ala y'a latige k'i kisi, i sago mana ke min o min ye o koo la, i kisira. Nin ye "ne" ye TULIP Alakolɔn kɔɔɔ --- Ala ka neɛma min te se ka keɛ. Kewaliw 3:19 ye misaliya ye min b'a yira ko o kalan be yeɛma yeɛma seɔbenin kɔɔɔ.

Bibulu kura min be sɔɔɔ jamana caaman na³⁹

I ko NIV bayeɛmabagaw yere sɔɔna a ma cogo min na, o bayeɛmani te ni barikantanya n'a ka filiw ye. Geɛyaba dɔ be bɔ a ka bayeɛmani filozofi la (Dynamique Equivalence). O gwɛɛya jɔɔɔ ye nin ye: Ni mɔɔɔ y'a dabila k'a jini ka bayeɛmani ke cogo tigitigi la, kumaden ni kumaden, ani k'a jini ka seɔbenin ka cikan di, farati be yen tuma beɛ ko bayeɛmabagaw tena o cikan faamu ka je, ani o la, u be se ka yɔɔɔ bayeɛma cogo benbali la u ka bayeɛmani na.

ɔɔmukaw 1:17 b'o lo yira. NIV b'a fɔ ko: "Sabu Ala ka tilenninya yira Kibaru Duman kɔɔɔ, tilenninya min be sɔɔɔ limaniya sababu la, k'a ta a damine na ka taga a bila a laban na." Jama kulera o bayeɛmani kɔɔɔ fɔɔ bayeɛmabagaw y'a ye ko u ka jini ka "ka bɔ limaniya la ka taga limaniya la" seɔe u ka gafew kɔɔɔ minw bɔra kɔfe.

1 --- Efɛzikaw 1:13 b'a to mɔɔɔ caaman b'a miiri ko mɔɔɔ be "Krista la" yɔɔɔ min na a be "tijɛ kuma" men, ani ko o kɔ, a be tagamasijɛ ke ni Nii Senuman ye n'a lara a la. Kumaden minw fɔra yan, u be mɔɔɔ nisɔɔgoya kɔɔɔɔe ani siga t'a la, u be kisili kalan lo yira limaniya dɔɔɔ lo sababu fe, o min ye .

york minw be sɔsɔli ke tijen tijen na i n'a fɔ Gal. 3:27 ani Kewaliw 2:38 kalan.

2 --- N'a sɔsɔ Zaburuw 51:5 ye yɔrk dɔ ye min kɔrkɔra ka temɛ yɔrk tɔw bɛɛ kan NIV kɔkɔ: "Tijɛ na, ne ye jurumunkela ye kabini ne wolotuma, jurumunkela kabini ne bamuso kɔkɔtijɛ." A be komi o b'a yira ka gwɛ ko "jurumu min be sɔsɔ cɛɛn na" (walima "jurumu fɔlɔ") ka ngalon kalan lo, o min y'a to mɔkwɔ be ngalon ke i n'a fɔ deenw ka batemu.

3 --- Ɔrkɔmukaw 10:10 kɔkɔ, NIV kɔkɔ, a b'a fɔ ko: "Sabu i be la a la ni i dusukun ye, i be jati mɔkwɔtilennin ye, i be sɔn i daa le ma ani i be kisi." I n'a fɔ #1 min fɔra sanfɛ, a be komi o be tilenninya ni kisili yira limaniya min fɔra, ka bɔ lamenni na. Tijɛ na, walekɛcogo "are" tɛ Gɛrɛkikan sɛbenin kɔkɔ yan; o ye prepozisiyɔn ye e/smin kɔkɔ ye ko «ka se.» Ani fana, n'an be verise minw lamini, n'an b'u kɔkɔsi, an bena a faamu ka gwɛ ko wale minw be kuma kisili koo la ani maloyabali koo la, olu ye sinijasigi koo ye. Nin bɛɛ b'a yira ka gwɛ ko o fɛnw be kɔn ka ke sɔkɔni ni lannaya/lannaya sababu fɛ, ani u tɛ kɔkɔ ka ban.

4 --- I Korɛntikaw 13:10 kɔkɔ NIV kɔkɔ, a b'a fɔ ko: "Nga ni dafalen nana, dafabaliw be tunu." Nin yɔrk b'a fɔ tigitigi ko: "Nga ni min dafanin lo, o nana" wala "ni min dafanin lo, o nana." Dajɛ min fɔra NIV kɔkɔ, mɔkwɔ caaman b'a miiri k'o ye kumaden ye min be fɔ mɔkwɔ bɛɛ ye kojugu ani a tɛ kumaden kɛrɛnkɛrɛnninw ye, ani ko a ye da yeɛ mɔkwɔ ye k'a fɔ ko kabakow ni kaanw wagati ma temɛ fɔlɔ.

5 --- Tuma dɔw la, jukɔrɔla sɛbeninw be se ka ke sababu ye ka verise kɛrɛnkɛrɛnnin dɔ kalanbaga ŋagami. O lo be sɔsɔ 1 Timote 3:11 ka sɛbenin jukɔrɔ. Ka kuma dikɔnw koo la, Pol y'a sebe ko, "u ka musow ka kan ka ke..." NIV ka sɛbɛri dɔ kɔkɔ, a ko: "Walima: 'dikɔnw.'" Gɛrɛkikan kumaden min kɔkɔ ko "dikɔnw," min ni "muso" dajɛ tɛ kelen ye, o ma fɔ verise nin kɔkɔ! Ka a fɔ jukɔrɔla sɛbenin dɔ kɔkɔ ko Pol be kumana diinan mɔkwɔkɔkwɔ ka musow lo koo la yɔrk nin na, sanni a ka kuma diinan mɔkwɔkɔkwɔ ka musow lo koo la, o be kalanbaga lafili kosɔbɛ.

Bibulu ŋɛnama . 40

I ko mɔkwɔ gwansan ka jijali sifa bɛɛ, o baara fanin be barikantanya ni fili dɔw la minw be ye ka gwɛ. Sanni mɔkwɔ ka baara ke ni Bibulu ŋɛnama ye (walima a yeɛmani wɛrɛ, o koo la), a ka ŋi k'a lɔn o gɛɛya yɔrkɔw ka.

1 --- Kenneth Taylor ye saan ba kelen fɔlɔw ka miiriya lɔnbaga ye, ani komi LB b'a yɛrɛ ka lannakow yira (i n'a fɔ ale yɛrɛ sɔkɔna a ma cogo min na), saan ba kelen fɔlɔw ka bayɛɛmani gwɛnin caaman b'a la. Ŋeyirali fɛ, i ka nin kɔkɔsi: [kelen dɔrkɔ lo be sɔsɔ kalan nin kɔkɔ (rd)].

II Timote 4:1 --- "O la, ne b'i deli kosɔbɛ Ala ŋakɔkɔ, ani Yezu Krista ŋakɔkɔ --- min bena mɔkwɔ ŋanamanw ni suw kiti loon dɔ la, n'a bena a yɛrɛ yira k'a ka masaya sigi." O ye saan waa kelen fɔlɔ mɔkwɔ ka lannaya ye ko Matigi m'a ka masaya sigi fɔlɔ. Egilisi ye «miirili kɔfɛ» dɔrkɔ ye, wagati dɔkɔni dɔrkɔ lo, fɔkɔ ka taga se Kirisita ma segi ka na dugukolo kan ka na a ta masaya sigi, o wagati ra, a bena masaya ke Zeruzalɛmu dugu kɔkɔ san 1000 kɔkɔ.

2 --- Bibulu ŋɛnama be jurumu fɔlɔ ka kalan latanga. Ŋeyirali fɛ, Zaburuw 51:5 be ni gweɛya kelen ye min be sɔsɔ NIV kɔkɔ. LB b'a fɔ ko: "Nga ne wolola jurumunkela ye, kɔhɔkɔ, kabini ne bamuso ye ne kɔkɔ." Efɛzikaw 2:3 kɔkɔ, a y'a to Pol y'a fɔ ko: "An daminena ka juguya, an wolola ni jogo juguw ye, an tun be Ala ka dimi kɔkɔ i n'a fɔ mɔkwɔ tɔw bɛɛ."

3 --- "Lanaya dɔrkɔ" kalan be latanga Bibulu ŋɛnama kɔkɔ. Ɔrkɔmukaw 4:12 b'a fɔ ko: "Ibrayima ye nɛɛma sɔsɔ Ala fɛ limaniya dɔrkɔ lo kosɔkɔ." O miiriya tɛ se ka ben ni Zaki 2:21-24 ye. O lannaya min b'a la ko kisili be sɔsɔ limaniya dɔrkɔ lo fɛ, o y'a to a ye Kɔlɔsikaw 1:23 bayɛɛma cogo benbali la ten: "...min ka kan ka ke, o ye ko aw ka la Tijɛ na pewu."

4 --- Mariki 1:4 kɔkɔ, batɛmu ŋɛfɔra LB kɔkɔ i n'a fɔ "u y'a latigɛ k'u ka .

O geleya jehowah be sɔɔ KJV kɔɔ Galatikaw 6:2, 5 kɔɔ min na kumaden "doni" fɔɔ verise fila nunu kɔɔ ("Aw ka jehowah ka doni ta" ..... "kɔɔ kelen kelen bɛɛ ka kan k'a yɛɛ ka doni ta"). Tɔɔ na, o ye Gɛɛkikan kumaden fila ye minw tɛ kelen ye. NIV ni NASB, ani bayɛɛmani wɛɛw, y'o latilen k'o kumaden fɔɔ bayɛɛma k'a kɛ "doni" ye, ka kumaden filanan bayɛɛma k'a kɛ "doni" ye. NASB, i n'a fɔɔ bayɛɛmani caaman, a fana ma danfara don Zan 21:15-17 kɔɔ kumadenw ni jehowah cɛ "agapawo" ni "fileyo," o kumaden fila bɛɛ be sɔɔ sebenin kɔɔ. A be kumaden fila nunu bayɛɛma ko "kanu," ani o kɛɔ, kalankela tɛ Yezu ni Piyeri ka kumajehowaha kɔɔtanin kɔɔ tigitigi la.

5 --- NASB ma ben a ka "KJV kɔɔ" fɔɔ ma ka tɛmɛ 20 .th-kɛmɛkulu fɔɔ la Ameriki. Tɔɔlafɛn dɔɔ i n'a fɔɔ "E," "I ta," "E" ani "I" be mara Zaburuw kɔɔ, delili la wala tuma o tuma ni kɔɔ dɔɔ be kumana Ala koo la. Nga, nunu be bila sebenin fanba la "i" ani "i ka" minw ka ca. N'an be to ka baara kɛ n'o kumaden kɔɔ ye Bibulu kɔɔ dɔɔ la, NASB be to ka kɔɔ lafili ko o kumadenw ye "sanumanw" ye cogo dɔɔ la, k'a kɔɔ tɔɔ na, o danfara jehowah tun ma deli ka kɛ kɔɔ la heburukan wala gɛɛkikan fɔɔ la ... wala hali KJV kɔɔ, o kama!

Bibulu Ala ta Kuma . 42

1 --- Jehova Seerew be ban ko Ala ye jehowah wala layidu sifa caaman sigi a ka kɔɔ ye. O la, u be jehowah "kɔɔ" (layidu) ni jehowah "kura" miiriya kɛɛ. U ka kalanw fanba bele be sinsin sebeninw kan, an be minw weele ko «Layiri kɔɔ», o kuun kɔɔman kosɔɔ, u lanin t'a la ko jehowah kura (layiri) lo y'a nɔɔnabila (walima k'a dafa). O kama, u banna ka Bibulu kɔɔ fila nunu weele ko "Layidu kɔɔ" ani "Layidu kura." Nka, u b'u weele ko "Heburukan ni Aramikan Sebeninw" ani "Kɛɛw ka Gɛɛkikan Sebeninw." Nka, a ka di an ye k'a ye k'u ma se ka ben o kɔɔ ma hali u yɛɛ ka bayɛɛmani na. Korɛntikaw 3:14 kɔɔ, NWT be kuma "layidu kɔɔ kalan" koo la. «Layiri kura» ni «layiri kɔɔ» o fila bɛɛ be sɔɔ Eburuw 9:15 kɔɔ, ani "layiri kura celasigibaga" be sɔɔ Eburuw 12:24 kɔɔ, n'an b'a fɛ ka misaliya damadɔɔ dɔɔ di.

2 --- Hali ni Jehova Seerew sɔɔna a ma ko kumaden "Jehova" ye Tetragrammaton fɔɔcogo jugu ye (o kɔɔ ko "min be ni sebenin naani ye" -- o ye YHWH tɔɔ ye), o bɛɛ n'a ta, u b'a fɔɔ ka gwɛɛya ko nin ye Ala tɔɔ yɛɛ ye ani ko u ka kan ka fɔɔ a tɔɔ dɔɔ lo la.

U b'a fɔɔ ko Sebenin fɔɔ "yeɛmana" Ala tɔɔ koo la, u be tɔɔ "Jehovah" dɔɔ lo fɔɔ Layidu kura ni Layidu kura fila bɛɛ kɔɔ. "YHWH" be sɔɔ sɔɔ 6828 layidu kura kɔɔ, nka NWT kɔɔ, kumaden "Jehovah" be sɔɔ sɔɔ 6973 (a be sɔɔ sɔɔ 145 wɛɛ). "YHWH" ma sɔɔ abada Layidu kura kɔɔ, ani o bɛɛ n'a ta, NWT be baara kɛ ni "Jehovah" ye sɔɔ 237 Layidu kura kɔɔ.

ⲚⲈⲪⲎⲘ --- U be Yuhana 17:6, 26 lo weele k'o kɛ u ka joli ye k'u sinsin o tɔɔ kan kosɔɔ: "I ye kɔɔ minw di ne ma ka kɔɔ dɔɔ, ne y'i tɔɔ yira u la" .... "Ne y'i tɔɔ fɔɔ u ye, ne bena o fɔɔ u ye" (KJV). U lanin b'a la ko o "kɔɔ" lo ye "Jehova" ye.

3 --- Ka jɛsin Ala saba miiriya ma, Jehova Seerew lanin t'a la ko Nii Senuman ye kɔɔ/fɛn ye. U ka sebeninw na, minw be sɔɔ NWT laban na, u y'a seɛ ko: "Niin senu tɛ kɔɔ ye sankolo la ni Ala ni Krista ye" ..... "a ye fanga ye min be baara kɛ, kɔɔ tɛ." Komi u lanin b'a la ko "Ala ka fanga" dɔɔ lo, ani ko Ala tɛ, kumaden "hakili senu" ma seɛ ni sebeninbaw ye abada NWT kɔɔ.

4 --- Jehova Seerew fana lanin t'a la ko Yezu Krista ye ala ye. U b'a fɔɔ ko "Ala Dɛɛ danna, ani Jehova kelenpe lo tun be yen ka kɔɔ o jɛ." U y'a seɛ tugun ko: "Dɛɛ ka dɔɔ ni Faa ye sanni a ka na dugukolo kan ani a nanin kɔɔ." Ala ni Krista ye "kelen" ye dɔɔ, o kɔɔ la ko cɛw ni musow be fɔɔ ko u ye "kelen" ye. U be "ben bɛɛ la tuma bɛɛ," nka siga t'a la, u tɛ kelen ye! O lannakow donna NWT kɔɔ kɔɔ caaman na.

Kolbsikaw 1:16-17 kɔkɔ, kumaden « wɛrɛ » farala seɓenin kan siɲe naani bɛɛ lajennin na, k'a yira ko Yesu tun ye danfen caman « wɛrɛw » kelen dɔkɔn ye.

Titi 2:13 kɔkɔ, NWT b'a fɔ ko: "An be Alaba n'an Kisibaga Yezu Krista ka jigiya ni kɔkɔ yiracogo makɔkɔna." II Piyeri 1:1 b'a fɔ ko: "An ka Ala n'an Kisibaga Yezu Krista ka tilenninya lo." O yɔkɔ fila bɛɛ ra, kumaden dantigenin min ye «the» ye, o farala seɓenin kan ka danfara don Ala ni Yesu cɛ. Tiɲen na, seɓenin be kuma Yezu koo la tiɲen tiɲen na ko ale lo ye "an ka Ala n'an ka Kisibaga ye." Jehova Seerew lanin t'a la ko Yezu lo ye fɔkɔ ye, o kama u b'a ɲini ka danfara don u fila cɛ.

Yuhana 1:1 b'a kalan, NWT kɔkɔ ko: "Damine na, Kuma tun be yen, Kuma tun be ni Ala ye, Kuma tun ye ala ye." Vs. 14 b'a fɔ ko Yezu tun "fanin be nɛɛma ni tiɲe la." O be ala caaman batoli kalan ka gwe; Yezu ni Ala tɛ kelen ye, nka Yezu ye "ala" dɔkɔn lo ye, Ala (Jehova) ye nɛɛma min kɛ, o man kan n'a ye!!

5 --- NWT kɔkɔ, "kuruwa" kofɔra i n'a fɔ "kɔkɔ yiri" (Matiyo 10:38; 27:32), ani sanni a ka "gwengwe" a kan, NWT b'a fɔ ko Yezu "gwengwe" yiri kan (Luka 23:21 ... "O kɔ, u y'a damine ka pɛɛn, 'Impa!')

Bibulu wɛrɛw ka lakalitaw⁴³

Ameriki Bibulu kura

Ka bɔ Gerekikan fɔkɔ ra (NT); yeɓemani min kɛra balimayakow la (min basiginin be Latɛn Vulgate kan) layidu kura kɔkɔ. Katolikiw ka kɔmite ye kɔkɔnye kɛ ni Porotɛstanw ye a laban na. A ka ca ni JB ye nka a ka damine kumaw be sɔkɔ yɔkɔw la ani gafe kelen kelen bɛɛ la "a kaan be mɔkɔw latanga dɔkɔni dɔkɔni" (Kubo ni Specht, p. 164). A seɓecogo tɛ kelen ye ni welewedala ye.

Bi ka Bibulu (Kibaru Duman Bibulu)

Ka bɔ seɓe fɔkɔ la. NT cɛɛ kelen lo y'o kɛ, kɔmite dɔ sɔnna o ma. A ɲesinna kɛɛnkerennin na Angilekan - i n'a fɔ - kan filanan - lamɛnɓagaw ma ani minw ma kalan kɛ kosɔbɛ. A b'a ka lapinita dafa ka ɲɛ - a be se ka kalan kosɔbɛ, a cogoya ka ɲi. A be yeɓemaniw bayeɓema ka ɲɛ nka a be se ka la a la ka kalan kɛ ka ɲɛ n'a be baara kɛ n'a yeɛ ye.

Angilekan Bibulu kura

Ka bɔ seɓe fɔkɔ la Angleterɛ ka kɔmite dɔ fɛ min be diinanw ni kɔkɔn cɛ. Seberi cogoya min ka di, a be se ka kalan kosɔbɛ nka a be ni Angilew ka diya n'a ka kumadenw ye minw tɛ kelen ye. A ka ɲi kosɔbɛ minw tɛ legilizidenw ye. Komi a be bɔ seɓenin fɔkɔw la ani a be hɔkɔnya kojugu bayeɓemani dɔw la minke, o b'a to lanaya tɛ se ka kɛ a la i n'a fɔ Bibulu kalanta.

J. B. Phillips ka bayeɓemani

Ka bɔ seɓe fɔkɔ la nka siga t'a la, J. B. Phillips lo y'o kuma yeɓema, min ye Grɛki lɔnnikɛla ɲana dɔ ye. Ka tɛmɛ fɛn bɛɛ kan, a b'a to Bibulu be "ɲɛnamaya" kɛ mɔkɔ kalanninw wala seɓerikɛlaw ye, hali n'a be fɔ Angilekan na. A tɛ kalan i n'a fɔ bayeɓemani. A be faamuyali kuraw ni faamuyali kuraw lawuli minw ka ɲi ka seɓeseɓe ni bayeɓemani wɛrɛw ye ani ni kalan juguw ye. A ka ɲi kosɔbɛ mɔkɔ kalannin, min tɛ legilizi la ani kerecɛn min be miiri.

Bibulu min yeɓemana ka nɛ

Bibulu min yeɓemana ka bɔ Bibulu fɔkɔw la. Bayeɓemani sɔbɛ tɛ ani kumaden yeɓemani tɛ. O wɛrise sugu be kalankɛlaw dɛmɛ ka bayeɓemaniw wala kɔkɔw dɔw fɔ ani a be se k'u dɛmɛ ka kalan kɛ wala ka faamuyali juguya. Nka, baarakɛlaw ka ɲi k'a faamu ko seɓerikɛla fɔkɔ tun be ni kɔkɔ kelen lo ye, o min be dantige ka kɛɲɛ ni koow cogoya n'a fɔcogo ye o kaan na, an yeɛ ka sago wala an ka ɲaniya tɛ. Nin gafe nunu man kan ka bila kalan juguw kɔkɔ na."

Ala ka Kuma bayelemani⁴⁴

GWT ye Bibulu bayelemani kuraw do ye minw be cayara ka taga ani u be baara ke ni kumadenw yelemacogo do ye min be teme bayelemani saniyanin (literal) ka lapinita kan, o be se ka ke sababu ye ka kumaden gwelew bo, minw te faamu ka je ani ka bayelemani do bo min be verise fana koro fo. A fra ko farati caaman b'o koo la sabu mawgo be se k'o koro fo cogo benbali la.

Bayelemani minw kofora sanfe, u ka fiye damanin ka ni k'a to i b'a fe ka timinandiya i ka bibulukalan na. O koro kow segesege ani i k'a file n'u bennin te ni verise werew ye. Grekikan denbayaw ni sebeninw ka bayelemaniw kalan ani koro minw na danfara be yen, o lo b'a yira min ka surun kaan folo ka lapinita yira.

Kuma surun ani kunceli

Nin segesegeri ya yira ko geleya minw be yen ka kaan koro bayelema ka ke mawgo gwansanw ka kaanw ye. A ka ni ka gwe ko o lonnikela koro tun be kaan koro lon kosobe. Minw y'u niin di walisa mawgo bee ka se ka Ala ka kuma kalan ani k'a lon, olu tun y'u yere di kosobe. An ka ni k'u walepuman lon kosobe. Wagati be temena ani kaanw be yelema ani an ka faamuyali be fisaya o kaan koro ka kumadenw, kumasenw ani kumadenw koo la. N'an ye bololasebenw hake caya ka taga, sebenin 30 minw be koro diye koro ani sebenin senumanw na, minw dow tun be yen ka kon an ka sebenin folo je, o b'an deme kosobe ka kaan do ka kumadenw faamu ka je. O feen kura minw korola, u be sebeninw korofa kosobe i n'a fo minw bee korola ka koro.

A be komi bayelemani fili dow be bayelemaniw bee la sabu u te lonniya koro wala u be mawgo yere ka miiriya tiye. O kama, walisa mawgo were kana koro mawgo were ka miiriya la, a ka ni ka Bibuluw kalan ani k'u kalan minw bayelemana ka bo seberi denbaya sifa caaman na, seberi sifa caaman na ani bayelemani miiriya ni feere sifa caaman na ani korofli man ca i n'a fo a be se ka ke cogo min na ka cikan folo fo. Lonnikelaw ka komite min ka korofli n'u ka lannakow te kelen ye, o ka ni ka bayelemani ke ka teme mawgo kelen kelen ka bayelemani kan sabu komitew b'a fe ka mawgo kelen kelen ka miiriya juguw yelema, nka komite minw be ni ceew ye minw bora koro kelen na, u ni bayelemabaga kelen kelen bee te kelen ye.

YALA AN BEE BE SE KA BIBULU KOROFI NEFLI KAN WA?

Siga t'a la, Sutana ka kelekeminan barikaman do ye ka Yezu ka kibaro diiman bali ani k'a ka masaya jensen. Ni lanayabaliw ye an Matigi Yezu Krista ka legilizi tilannin file, u be lo ka yele ko: "Mun na an ka kan ka la o mawgo b'a fe ka min fo an ye? O bee ko, u te se ka ben koro ma. U be koroli ke o koo la ani u te ben o koo la. U be koro kunben boon werew koro sira faan do la ani u te taga koro fe." O la, sigasigabagaw ya fo tugun ko: "Kerecanya ka kan ka ke diinan ye min te se ka foyi ke. U yere te se k'u ka lanabagaw fara koro kan, hali ka jaabiliw di diye tow mako be minw na." N'aw tulo yelenin lo, aw y'o sababu suguw men--ani u ye sababuw ye--aw ma Sebenin ka min fo kerecanya ni Yesu ta ko ra, aw ma o segesege. Nka u bele be an minw ye lanabagaw ye, u b'olu koro sabu, i b'a ye ko tiyen kise do be yen.

Duniya kuru bee koro, an minw be Yezu Krista file i n'a fo Matigi ani Kisibaga, an tilannin lo. An te kon o ma. Tuma dow la, an be koro koro ani an be to ka kele diinankow ani Alakokow koo la. Ni y'o tilanyoro laje fo ka taga se a liliw ma, i be kosegi koro mawgo ma min b'a yira ko tiyen na, an te se ka ben Bibulu koo la. Sisan, yala o te yeleko ye wa? N'a koro Bibulu lo ye feen nafamanba ye min b'an bolo ka teme feen bee kan. Bibulu lo yan ka sira minecogo ye; a be Ala ka yiracogo di an ma ka teme feen bee kan an koo la. Bibulu koro an be Ala ka danni fanga lon, an b'a lon Ala ye jama do sugandi cogo min na, ani ka bo o jama la, Ala nana ni Yezu ye dugukolo nin kan. Bibulu yan ka Alako ye .

gafe min b'an nemi, o ye an ka sira kariti ye min be taga sankolo la. O ye Ala ka miiriya yiracogo ye an bolo la. Bibulu be mɔgɔ kabakoya yere le!

Nka, o wagati kelen na, n'an be tɔɔn fɔra, Bibulu lo y'an ka tilanyɔɔɔɔɔɔɔɔ ye. A be komi an yere te se ka ben gafe nin koo la. O kɔ, a be min fɔ, a ka gwele an ma ka ben o ma. Mun na o kera ten? Yala koo dɔ be yen an be se ka min ke o koo la wa? Yala an be te se ka Bibulu ye cogo kelen na, yala an be te se ka Sebeninw kɔɔɔ fɔ cogo kelen na wa? Ayiwa, n' be min weele ko n' ka jaabili waleyali, n' bena o di i ma, o jaabili ye nin ye, "i kana i nɛnɛkili mine wa?" N' kɔni t'a fe k'a fɔ ko n' be jigi tigera ten, nka tɔɔn na, an ye saan kemekulu caaman muɔu k'a jini ka Bibulu file cogo kelen na ani an m'o ke. Hali sanni o Sebenin ka ke kanɔn ye ani an be min weele sisan ko Bibulu, o be te tun be tɔɔɔɔɔɔɔɔɔ lajenna, cɛɛw tun be benbaliya la a kɔɔɔ fɔcogo koo la. N' b'a fe i ka la a la ko Sutana bena to ka jijalibaw ke walisa ka benbaliya tɔɔn Bibulu ka fɔta koo la. O bena ke a jɛnako fɔɔ ye.

Min be dɔ fara o gweleya kan, o ye ko mɔgɔ kelen kelen be na Bibulu kɔɔɔ ni miiriya sifa dɔ ye min tun labenna ka bila. An ka ke hɔɔɔɔɔɔɔɔ ye o koo la--mɔgɔ si te na Bibulu kɔɔɔ ni sebenin gwansan ye. An kelen kelen be minw be Ala ka kuma ta, an be na ni miiriya jugu dɔw ye, an be na ni miiriya jugu dɔw ye, ani an be na ni kalan dɔw ye an ye minw kɔɔɔ ka kɔɔɔ (ka kɔ kɔɔɔ o kɔɔɔ la--ɔuman wala juguman). I jɛɛ b'a la, o be ye yen kenema. N ye desen dɔ ye, desen fitinin min be ni kaare kelen ye, o tɔɔɔɔɔɔɔɔɔ tun ye danteme ye nin kan. Cɛɛ dɔ tun signin be a ka Bibulu kan ani a muso tun lɔnin be a kɔfe ani a be komi a tun b'a fe k'a ka kuma tige. A ka kuma min fɔra desen jukɔɔ, o tun ye ko, "I kana n ka kuma tige sisan, n terimuso, n b'a fe ka verise dɔ kɔɔ min bena n ka miiriya kɔɔɔ demɛ." N'an be hɔɔɔɔɔɔɔ, o koo ka ca diinankow la.

Sisan, n' y'o fɔ ka ban, n' b'a fe k'o fɔ cogo ɔuman na. N' lanin b'a la ko kerecɛnw fanba be se ka gwere tɔɔɔ na. Ne lanin b'a la ko an be se ka surunya kosɔbe ka tɛɛ an be cogo min na sisan kan, an be min ye Bibulu kɔɔɔ, ani an be min ke ani an be bato cogo min na, ani an be min jati ko nafa b'a la ani ko a ka ni ka ke o koo la min be weele ko jɛnɔɔɔɔɔɔɔɔ. An te wagati kɔɔɔ kɔɔɔ la ka feɛn be minw bena ke makoya ye o benkan sugu kama, nka n b'a fe an ka wagati dɔɔɔɔɔɔɔ ta ka feɛn jɔɔɔɔɔɔɔɔɔ laje minw bena an demɛ ka Bibulu kɔɔɔ fɔ cogo kelen na.

1- Bibulu ye mun lo ye: Bibulu b'a fɔ an ye o ye min ye; a be kuma dɔw fɔ ani min gwenin lo ka tɛɛ kɔɔɔ be kan, o ye min be kɔɔ 2 Timote 3:16 kɔɔɔ. «Sebenin be bɔra Ala le ra, a nafa ka bon ka mɔgɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ, ka mɔgɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ, ka mɔgɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ ladi, ka mɔgɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ ladi terenninya ra.» Sisan, mɔgɔɔɔ, kerecɛnya diɔɔ kɔɔɔ, nin ye sira tigeɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ ani fɔɔ ye. Yala Bibulu ye Ala ka kuma ye wa, walima i n'a fɔ a fɔra cogo min na NIV kɔɔɔ, "Ala ka ninakali yere", walima o te? Yala Bibulu ye Ala sago ye min yirala adamadenw na pewu--fili te min na, fili te min na pewu--walima a ye jamana kɔɔɔ dɔ ka tariki tɔɔɔɔɔɔɔɔɔ lo ye min fanin be landakow sifa be la wa?

Minw b'u jaabi k'a fɔ ko Bibulu ye Ala ka Kuma ye min sebera ni hakili senu ye ani a te fili, olu ye kooba dɔ ke walisa ka miiriya kelen kɔɔɔ Sebeninw koo la sabu an ye kuun kɔɔɔ ka miiriya kelen kɔɔɔ. Ni ne lanin b'a la ko nin ye Ala hakili ye, o tuma na, ne bena a jinini ke ni ne yere fiyɛri be ye, ne bena a lɔn a be min fɔ bari o le ye fen nafamanba ye, ne bena n bolow bila a kan nin janamaya kɔɔɔ. Nka ni fan dɔ fe, n' lanin t'a la ko Bibulu ye min ye, ko a ye sebenin dɔw dɔɔɔ lo ye minw be tɔɔɔɔɔɔɔɔɔ lajenna, o tuma na, tɔɔn na, mun na n' tun bena n' janto mɔgɔ kɔɔɔ ka miiriya la a koo la?

Bibulu be min fɔ, i ka ni ka sɔn o ma. O ye Kuma ye; o ye Ala ta nɛnɛkiri le ye. Nka a ka ni, n' y'o fɔ ka ban, o bele be gweleya to Bibulu lanabagaw cɛma kɔɔɔɔɔɔɔ koo la. O letere kelen kɔɔɔ min cira Timote ma (2 Timote 2:15) Pol ye min sebe, o file: "I seko be ke," a ko "k'i yere yira Ala la i n'a fɔ mɔgɔ min sɔɔna, baarakɛla min mako te maloya la, min be tɔɔ kuma fɔ ka jɛ." O kumaden laban ka di n ye, min be tɔɔ kuma mine ka jɛ." Sisan, geleya be yen ... n be se ka Kuma mine ka jɛ cogo di? A faamuna, an ka miiri koo naani wala duuru la minw ka ni kosɔbe:

1) Sebeninw ka fota. Ni n' bena Kuma mine ka ne, n' bena min weele ko 'Sebeninw ka jigi', n' bena o faamu ka ne. Mawo, Bibulu te Ala ka kumaw ye minw be soko soko kelen. Laben do be a ra; jii be bo a la. Loon do la, mawo do ya fo ni joo ye ko tinen na, sapitiriba saba lo be Bibulu kono, nka u janya te kelen ye. Sura fo be Ala ka danni se bagaya koo ye, hali adamaden dancogo. I be se k'o kalan Zenezi sapitiri fo ani 2nan na Bibulu sapitiri 2nan be kuma adamadenw ka benni koo la. I be se k'o kalan Zenezi 3. O ko, Bibulu sapitiri sabanan, min ye sapitiri laban ye ani a ka bon ka teme kono be kan, o be damine Zenezi sapitiri 3nan laban na ani a be taga Bibulu kono be la. Ala ka se duguma ka adamadenw kunmabo, o ko ye. Mawo, o lo ye Sebeninw ka jigi ye.

O soko laban na, o min ka bon ni soko be ye, Ala be adamadenw kunmabo cogo min na, o be yira doko doko. A be damine ni Ala ka jama do sugandili ye. A ka o wele ko Izirayelimawo-o tun ye Ibrahima kono ye. A ye Izirayelimawo nemine kitigilaw fe, masacew fe, kiraw fe, jono fe, ani o ko, i na fo soko mukaw 5nan b'a fo cogo min na, "Wagati dafanin na, Yezu nana o mawo fe ka kepe ni kiraya kuma ye." Yezu, Mawo Dence ani Ala Dence, ani i na fo kiraya kuma ya fo cogo min na, a ye adamaden kisi a ka jurumu ma. An b'o kalan, o cogo la, Matiyo, Mariki, Luka ani Zan ka kitabu kono. O ko, k'a damina Kawalew kitabu ra, ka taga teme Layirikura kono ra, an b'a ye ko mawo o mawo be na Yesu fe a joli kisiri se bagaya kono, ka batize a kono ra, o tigi be fara Matigi ta lanabagaw ta jenkuru kan.

A kotonan lo an k'o sebeninw faamu walisa k'a lona Ala be min fona Bibulu kono. I ka ni k'a faamu o koo be kera cogo min na. Kana a faamu cogo wene la--Ala be to ka kuma a ka cogoya na ka joga na ka kanuya koo la, nka a ka cikan tigitigi minw be Bibulu kono, u bena yelama yelama, ka kepe ni be soko min na.

Ne yirali fe, kabini wagati jan, Layiri kono kono, Levitiki kitabu kono, Ala tun be to ka mawo lasun u ka begenw saraka ale ye--misiw, sagadenw ani bakono, nka a to ke sisan. Tuma min na i sera Eburuw 9nan na, i b'a ye ko ni Yezu ka saraka ye, o tun ye saraka laban ye pewu, a tun be se ka fene be bo, o tun ye saraka laban ye. An te sarakaw bo tuun, o te ten. I b'a lona ko wagati temeninw na, Yahutuwa tun be dumuni kono bali, sanko sogo sifa kono. Nka Kawalew 10nan na, Piyeri ye yelifen do ye sine saba, a jigira ni fani ye, o begen kono be ani Ala ka cikan ye ko: «Wuli ka faga ka dumuni ke.» Mun lo be kera yen? Yala Ala ye fati ye wa? A te ben kono ma wa? On ko, On ko, Ala tun be yirali kono lo kera a ka jikuru sugandinin kono.

Ni ne ni ele bena Bibulu kono fo cogo kelen na, ani diinekulu caman, caman be yen minw te se ka hali Point 1 kono duguma yan--u ta ye ko Sebeninw be jigi.

2) O soko kono. N'an bena Bibulu kono fo cogo kelen na, an ka ni ka koo kono faamu a kono la. Ni verise do wala verise kono lona ka kepe ni u kono ye Bibulu kono, a nafa ka bon an k'a faamu soko kelen. Sanni n ka piningali ke ko, "nin soko kono ye mun ye ne fe?", n ka kan ka piningali ke ko, "nin se bennikela tun be mun lo fona tuma min na a ya se be kono?" Mawo, o ye Bibulu kono fo soko kono do ye; no te, Sebeninw kono bena ke fene o fene ye an b'a fe a ka ke min ye.

A to n ka misaliya do di i ma min te tinen ye: Waajulikela 10:19 b'a fo ko: "Dumuni ni diwen be mawo ninsandiya, nka wari be fene be jaabi." I b'a fe o ka ke i ka penamaya miiriya ye cogo di? I k'o verise bo a kono ani i bena Epikuriw ka penamaya ke cogo do la min be Ala ka siraw kono pewu. Mawo do ko: "Steve, o verise be se ka ke Bibulu kono cogo di?" Ni tun be koo do faamu Waajulikela ka kitabu koo la, ani ni tun b'a se baba lona, ani ni tun b'a lona fene min tun be kera a ka penamaya kono tuma min na a ya se be, ani ni tun be Waajulikela sapitiri 10nan kono lona kerengerenin na, o tun bena ke i ka miiriya ye. I ya ye ko i ka ni k'o kumadenw faamu.

Nin tē lakalitaw ye, u tē faamuyali wala mōkō si ka miiriya di, u b'i demē dōkōn ka Sebeninw mōkōnabō. Mōkōw, Bibulu lo y'a bayelemabaga numan ye. N'i be gwēya sōkōla verise dō la, verise wērē nini min be kuma o koo kelen koo la ani o bena a gwēya i ye. I ka verise dō suma ni verise dō ye.

5) **Seli.** N'i be bibulukalan kera, delili kē. I ka koo fila to i hakili la: a) Ala b'a fē an ka min lōn, jine bena a nini k'an kelen kelen bēē bali k'o lōn ka nē. Min be Ala ka Kuma kōkō, Sutana t'a fē an k'o lōn. O kama, n'i be Bibulu kalanna, i be Ala deli ko a k'i tanga juguman ma n'i b'a ninina k'a sago lōn. b) I hakili to a la ko delili ni bibulukalan be taga mōkōn fē. I y'a ye ko Ala ka kuma ye Nii Senuman ka muru ye (Efezikaw 6:17). Ani o Nii Senuman kelen lo ye an ka delilikela ye (Dōmukaw 8:26). O la, i b'a ye ko Nii Senuman b'a fē an ka Bibulu kalan ni delili fara mōkōn kan, ani a be mōkōn kabakoya cogo min na Bibulu be se ka gwēya n'i b'i jija ka kalan kē ani ka delili kē.

N' teriw, min be n' hakili nagami ka tēmē, o tē an be Bibulu kōkō fō cogo min na, nka n'an be Bibulu kalan wala n'an t'o kalan. Bi sōkōma dōkōn zurunali kōkō, n' ye Gallup ka segesegeri dō ye. A ko Ameriki mōkō 82% lanin b'a la ko Bibulu ye Ala ka kuma yere yere lo ye, min sebera hakili senu fē, nka mōkō 21% dōkōn lo b'a kalan. N' lanin b'a la ko n'an tun b'a kalan dōkōn, an tun bena gwēē a kōkō la cogo kelen na. N'an tun bena kē hōkōn ye dōkōn, ani ka kalan kē. An k'a nini ka baara kē n'o sariyakolow ye ani k'a file n'an tē se k'a ye Ala b'a fē an ka min lōn. (Steve Flatt - Kalansen #1012, saan 1991, zuwēnkalo tile 16)

Egilizi facemanw ka lannakow dōw minw ka teli ka fō

Kerecēn caaman be to ka "Cidenw ka Faaw" wala "Egilizi fōlōw ka Faaw" kumaw fō walisa ka lannakow wala miiriya dō demē, o b'a yira ko saan kēmēkulu fōlō wala filanan na, kerecēn tun be sebeninw faamu i n'a fō kumatigi wala seberikela b'u demena cogo min na. Nka k'a kōkō u b'u ka sebeninw weele k'u demē ka lannaya wala miiriya kerekerennin dō demē, mōkō ka kan k'a lōn ani ka sōn a ma ko o "seere" nunu fana tun be ni lannakow ni miiriya dōw ye minw be sōkō ni mōkō yere ka lannakow n'a ka miiriya wērēw ye. O dōw be sōkō duguman walisa ka misaliya dōw di.

Justin Martiri⁴⁵

Mēlēkēw batoli. Kerecēnw fana be "mēlēkē numan wērēw ka kelebolo bato, minw be tugu a kō ani u be kē i n'a fō ale (Yesu)" (1 Apology 6), k'a fara a kan yōkō wērē la ko "mēlēkē dōw be yen minw be yen tuma bēē, ani u tē dōgōya abada ka kē o cogoya ye u bōra min na" (Dialogue 128).

Baara kalan . A ta sebeninw fanin bē kisiri le ra kēwalew sababu ra. Neyirali fē: " "ni mōkōw y'a yira u ka kēwalew fē k'u ka kan n'a ka lapinita nin ye, u be jati ko u ka kan n'o ye" (1 Apology 10). " "...olu dōkōn lo be kē ala ye (sic) minw ye sigi Ala gērēfē senuya ni nūmanya la..." (1 Apology 21) " "...an b'a jati ko tije lo, ko nangiliw, ani nūmanya be bēn mōkōn ma. mōkō kelen kelen bēē ka kēwalew" (1 Yafa 43).

Ignati⁴⁶

Ignace tun ye Antiyōsi ka legilizi ka everi ye (pēresibiteri, pasteri) min tun be pēresibiteri ni episikōpu bō mōkōn na. O letere saba nunu bēē kōkō, Ignace y'a sebe ko everi (min kelen lo), pēresibiteri ani diinan mōkōkōkōw koo la, k'a sinsin a kan ko u ka ni k'u bonya ani k'u menni kē. A be everi ni «Matigi yere» mōkōn bō (L.Efēz. 6:1; L.Mag. 6:1; L.Tra 2:1); pēresibiteri min tun be taga «cidenw ka kititigesoba la» (L.Mag 6:1; L.Tra 2:2); ani diinan mōkōkōkōw ye Kirisita yere ta baaradenw ye (L.Mag 6:1) walama «Yesu Kirisita ka gundow» (L.Tra 2.3). A be ci di legilizi ma ko «u ka koow kē ka kēne ni kuntigi ka miiriya ye» (L.Eph 4:1), ani «u kana foyi kē ni kuntigi ni kuntigi tē» (L.Mag 7:1; cf L.Tra 2:2). A be komi a be fanga di everi ka delili ma ka tēmē (L.Efēz. 5:2), ani a yere b'a fō ko an ka kan ka siran everi nē (L.Efēz. 6:1). A ka bonya kama, Ignace t'a nini mōkōw fē u k'o lamenni kē a yere ye, nka o kō, ale tē o duguw ka everi ye. O bēē n'a ta, Ignace be majigilenya miiriya dō yira tuma bēē ni kuma nunu ye i n'a fō «Ne be daminena ka kē kalanden ye dōkōn» (L.Eph 3:1); «Ne m'a lōn ni ne ka kan ni o ye» (L.Tra 4:2). O miiriya min b'a to kerecēnw .

ye "ka foyi ke ni everi (ani peresibiteriw) te yen, o ye koo ye min koniyanin lo kosobe. "Ni nunu te yen (everi, peresibiteri, dikonw)," a y'o sebe. "Jekulu si te se ka weele ko legilizi." (L.Tra 3:1)

Polikarpi⁴⁷

Bibulu yere be gerekikan kumadenw lo fo ka gwe .*episkopu?* (kocsibaga, everi) ani .*prebuteri*(diinan mawokaw, peresibiteri) be yelama jagon na. Hali cidenw ka kalan si te yen min b'a yira ko mawo kelen (everi) lo be kafo kelen kelen bee mara, an ka dugu wala mara kuru bee mara. Nka, monoepiskopati bora saan kemekulu filanan na ani u y'a fo ko Polikarpi tun ye o duguw ka kuntigiw do ye. Ignace min be bo Antiyosi, ale y'a ka letere wolonfila nunu bee kono minw ye tijen ye ani u be yen hali bi.*episkopu?* ka bo*prebuteri*, k'u weele ko Ala ka "kuntigiw" (*oikonomosi*, boon kocsibaga, gofereñeman, kuntigi), o ye jamanadenw ka kumaden ye min be fo Eratusi koo la Dromukaw 16:23 kono; ani "demebagaw" (*paradroyi*, kumaden min ma fo Layidu Kura kono). O miiriya min b'a yira ko diinan mawokaw ye everi demebagaw ye, o basiginin te Bibulu kono fewu. Dromukaw ka kereceny cogoya la, peresibiteri yelmana ka ke sarakalasebagaya ye i n'a fo mawo kerekerennin do min be se ka sakramenw di (batemu, kominiyon, n'a jagonnaw) everi tawo la. O fana basiginin te Sebenin kono, yoko min na kerecenw bee be weele ko sarakalasebagaw. Bi, Katolikiw, Anglikanw ani Dromu ka legiliziw ka kuntigiw be baara ke ni Ignace ka leterew ye k'u ke dalilu sewe ye walisa ka monoepiskopati ni papa ka kuntigiya jati tijen ye. Polikarpi fana be fo i n'a fo fen nafamanba do cidenw ka konabila kalan na, o min b'a yira ko kuntigiya be everiw lo bolo sabu mawo be sigi cidenw yere lo fe minw te tige.

Kunnafoniw laban

1. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na
2. Tawurata
3. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng ka Talmud
4. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na.
5. 6a Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na, o ye 6a ye.
6. Bibulu kura min be weele ko Bible du roi Jacques , J. A. Diks ka gafew tawng tawng saan 1973 p. 10
7. Layidu kura sebew - Yala u be se ka la u la . ? , Laklidenw ka kunnafonisebenw tawng tawng , F. F. Bruce p. 10
8. Layidu kura sebew - Yala u be se ka la u la wa? , Laklidenw ka kunnafonisebenw , F. F. Bruce p. 24.
9. (Luka 24:44).
10. Bibulu ka tarihi: Bibulu nana an fe cogo min na, Wesley Ringeri lo y'o sebe.
lannikow.org/yafa/pini/bibulu/tawng.html
11. An be se ka tawng tawng minw na
12. www.licoc.org/TBS/Kanonizasiyoni ani bayelemani.htm #Bayelemani .
13. An be se ka tawng tawng minw na: Ala ni lannikow.
14. Latenkan%20,%20Kawng
15. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
16. Neyirali fe, saan 1999, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
17. Neyirali fe, saan 2019, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
18. Neyirali fe, saan 2019, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
19. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
20. Neyirali fe, mawng be se ka tawng tawng minw na, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
21. Neyirali fe, saan 2019, Ala ka kuma tarihi min be tawng Bibulu kawng , Gregi Muri
22. Neyirali fe, wikipediya. Kawng San sebenw

23. www.kemekulu.kelen.com/25dssfacts.html
24. [Bibulu bayelemani koo ye qweleyaba dɔ ye](#) , Diki Sitanyo, [Labenbaga](#) , Saan 1985, mekalozuwenkalo neɛ 13
25. www.lannayako.kibaru.Duman.net/karitiw_m.html
26. [Kɔɔɔɔ min kera "Kɔɔɔɔ surun" dɔ kan min be sɔɔ Dunina kuru beɛ ka Bibulu kura kɔɔ](#) , , saan 1984, akutburukalo la, Cecil Wright lo yɔ sebe. neɛ 5nan
27. [Bibulu bayelemani koo ye qweleyaba dɔ ye](#) , Diki Sitanyo, [Labenbaga](#) , Saan 1985, mekalozuwenkalo neɛ 13
28. [Bibulu bayelemani koo ye qweleyaba dɔ ye](#) , Diki Sitanyo, [Labenbaga](#) , Saan 1985, mekalozuwenkalo neɛ 13
29. [Neyirali fe, saan 2019, Ala ka Kuma tariki min be sɔɔ Bibulu kɔɔ](#) , Gregi Mɔri
30. Jaabiw.org/bibulu/kanɔɔ.html
31. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ kɔɔ minw na
32. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ mine cogo min na
33. [Kanonizasiyɔn%20ani%20Bayelemaniw.htm](#)
34. www.licoc.org/TBS/Kanonizasiyɔn%20ani%20Bayelemaniw.htm#Bayelemani
- 34a. www.wikipedia.org/wiki/Bibuluw#Layidu_kura, Bibulu-Layidu kura 34a http://w.wikipedia.org/wiki/Bibulu_Masace_Zaki_Bayelemani
35. [Kanonizasiyɔn%20ani%20Bayelemaniw.htm](#)
36. [Kanonizasiyɔn%20ani%20Bayelemaniw.htm](#)
37. [Kanonizasiyɔn%20ani%20Bayelemaniw.htm](#)
38. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ kɔɔ minw na [Bibuluw lajɛcoqo - Bible du roi Jacques](#) , Al Makisi
39. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ kɔɔ minw na [Versions views-Version internationale kura](#) , Al Makisi
40. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ mine A. [Bibuluw lajɛcoqo - Bibulu nɛnama](#) , Al Makisi
41. www.zianeti.kɔmu/makisi/verisiyɔnw.htm [Versions - Ameriki ka sariya kura](#), Al Makisi
42. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ kɔɔ minw na [Versions - Traduction du monde nouveau, 1999](#) Al Makisi
43. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ mine cogo min na, [Ala ka Kuma tariki min be sɔɔ Bibulu kɔɔ](#) , Gregi Mɔri
44. [Ala ka Kuma_\(bibulu_bayelemani\)](#)
45. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ mine cogo min na, o ye 73.htm ye.
46. Neyirali fe, mekalo be se ka kɔɔ kɔɔ mine cogo min na, o ye 80.htm
47. <http://www.peculiarpress.com/ekklesia/sebenw/marayɔɔ/Eklesia88.htm>

Duniya kuru bee ka Bibulu lanniya baarada

Randolf Dunn, ƚemɔɔɔ - Roberi Santiyago, ƚemɔɔɔ

Bibulu ka enterineti kan

**Kalan 1nan - Ala ka cikan
Fɛɛn bee sɔɔɔla cogo di?
Cɛɛ min tun ye Ala ye .**

**Krista - Ala ka
gundokow Ala koo la**

Ka bɔ ƚenamaya la ka taga se saya ma - Cɛɛ

sats ye kunmabɔli laben

Kibaru Dumanw ka cikanw .

Kalansen 2nan - Ka mɛnni ke Krista fe .

Wagati ka kɔn Krista ƚe

Wagati min na Krista tun be dugukolo

kan Wagati min na Krista kɔ

Wagati laban dugukolo kan

Desizon wagati lo

Ka bɔ saya la ka tɛme kuruwa kan ka taga

ƚenamaya la Yafali koo la

Batizeli ka ke Kirisita ye

Kalansen 3nan -ƚenamaya kura Krista la

Masaya min ma dilan ni bolow ye

Masaya kɔnɔ baarakelaw .

Krista ka sariyakolo fɔɔw

Firiyamuso minw mako be kɔnɔ na

Alako ta fan fe

Ka ƚenamaya ke hɔkɔnya la

Tɔkɔ ka ntalen

Cikan min be sɔɔɔ letɛɛw kɔnɔ:

Ala bato ni hakili ni tijen ye .

Bibulu lɔnbagaw ka kalanw

Bibulu labennin

Bibulu ka kuma surunw

Suguyaw ani ntalenw .

Kalansen 4nan - Ka yiriwa Krista la .

Nazaretika Yezu

Krista ka ƚenamaya

Ka ke kelen ye Krista la

Miirilw dimi koo la

Farikolo, niin, niin - U be taga min n'i sara? Furu

ni furu faran

Ala ka lafinɛlon

Danni ka kɔn Zenezi ƚe Danni

Heburuw .

Kalansen 5nan - Ka kɔɔɔbaya Krista la

Kalan minw be sɔɔɔ kuruwa kan Ala

ka jɔli kecogo la Niningalibaw minw

ma deli ka ke Ka ƚenamaya ke ƚɔkɔn

ye Krista la Ka ƚenamaya ke ka tɛme

bee kan

Layidu minw be sɔɔɔ sisan ani abada Cɛɛ

sɔbew ye Ala batobagaw ye .

ƚenamaya kuma kabakomanw

Kalan 6nan - Ka ke Bibulu lɔnbaga ye .

Suuw, misaliyaw ani kiraya kumaw

Niin senu

Daniyeli

Yezu Krista ka Yirali

Sebeninw ka kumabali

Kalanw ni kewalew k'a ta saan 100 la ka taga

se saan 1500 ma.

Ka Bibulu lajen ani k'a bayelema

Bi, Egilizi ka kewalew - Sebeninw wala laada?

Yezu bɔnɔnɔnw - Tablo

Duniya kuru bee ka Bibulu lanniya jenkulu be ni yɔɔw ye minw be taga ni kaan wɛɛw ye .**Bibulu ka enterineti kan.**